

Filozofická fakulta Univerzity Karlovy v Praze, ústav českých dějin

Kronika komendy Řádu křižovníků s červenou hvězdou v Chebu z let 1829-1836 a její
výpovědní hodnota o dějinách komendy od poloviny 16. století do roku 1631

Bakalářská práce
Hana Knetlová, his. bc.
2007

Vedoucí práce prof. PhDr. Petr Vorel, CSc.

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci vypracovala samostatně s využitím uvedených pramenů a literatury.

OBSAH

Úvod	2
I. Kronika křižovnické komendy v Chebu.....	3
II. Obnovení pražského arcibiskupství a církevní správa Chebu v předbělohorské době.....	6
III. Dějiny komendy od poloviny 16. století do roku 1631 v interpretaci řádové kroniky.....	11
1. Křižovníci a luterství v Chebu.....	11
2. Období 1562-1599.....	13
3. Období 1599-1609.....	15
4. Období 1609-1632, Georg Runner von Kaldischin.....	17
5. Kaplan Martin Korndörffer	21
6. Obnovení katolické víry v Chebu.....	26
7. Budovy náležející chebské komendě.....	33
Závěr.....	37
Přehled pramenů a literatury.....	39
Přílohy	41

Úvod

Ve velmi nedávné době byl ve Státním okresním archivu v Chebu konečně pořízen inventář zde uložené části archivu zdejší křižovnické komendy. Součástí tohoto archivu je také kronika komendy, kterou začal psát tehdejší chebský komtur Leopold Stöhr v letech 1829-1836. Podstatná část knihy je věnována historii chebské komendy od samotného založení špitálu. Podrobněji mohl díky zachovaným dokumentům kronikář popsat historii komendy počínaje polovinou 16. století, protože právě dokumenty týkající se reformace a událostí za třicetileté války mu byly k dispozici v archivu komendy, který se tehdy nacházel v sídle chebského komendátora u sv. Bartoloměje. A navíc, což ještě v té době nebylo zcela běžné, kronikář důsledně odkazuje na zdroj, ze kterého poznatky pro svou kroniku vyčetl. Lze tedy přímo jeho práci porovnat s některými dochovanými prameny z 16. a 17. století, na které se autor kroniky odvolává. Není však úplně jednoduché dokumenty dohledat, protože archiv byl rozdělen a jeho část převezena do Prahy, kde byl rozříděn do kartonů. Přesto jsem se alespoň částečně pokusila porovnat kronikářovo pojetí s autentickými prameny a na některých místech ho snad trochu doplnit.

Na počátku bych se alespoň krátce zmínila o původu a charakteru Řádu křižovníků s červenou hvězdou. Podnět k jeho vzniku dala samotná Svatá Anežka Přemyslovna. Založila v sousedství svého kláštera Chudých panen sv. Kláry v Praze v roce 1233 u kostela sv. Haštala špitál. Úkolem špitálního bratrstva sv. Františka, které nový špitál spravovalo, byla podle vzoru sv. Františka z Assisi, sv. Kláry a sv. Alžběty Duryňské a sv. Hedviky péče o nemocné, chudé, zestárlé a opuštěné. Anežčina matka, královna Konstancie, ještě téhož roku darovala novému bratrstvu kostel sv. Petra Na Poříčí se dvorem (který odkoupila od řádu Německých rytířů), vsi Borotice, Hloubětín a Rybníky. O dva roky později se špitál mohl přestěhovat na příhodnější místo, ke sv. Petru za městské hradby. Samostatným řádem se stali křižovníci v roce 1237, kdy je přijal papež Řehoř IX. pod svou ochranu a přímou pravomoc. Papež potvrdil jejich vlastnictví, osvobodil křižovníky od papežských desátků, udělil jim imunitu vůči interdiktům a exkomunikacím a zaručil novému řádu svobodnou volbu představených. Velmi brzy po svém založení se řád rozšířil i na Moravu (1240, Hradiště sv. Hypolita nad Znojmem) a do Slezska (1245, Vratislav, Kluczborek). V roce 1252 se již definitivním sídlem řádu stal nově postavený špitál u sv. Františka u paty Juditina mostu. K červenému kříži na černém plášti, který užívali původně, získali od pražského biskupa Mikuláše v tomtéž roce do znaku hvězdu, aby se tak definitivně odlišili od jiných křižovnických řádů. Řádová statuta, nejstarší řádové stanovy, obdržel řád z nařízení papeže

v roce 1292. Představený řádu byl od roku 1305 titulován jako „nejvyšší mistr“, velmistr Franchimont získal v roce 1705 opatskou důstojnost a titul „generál a velmistr řádu“ s oslovením „Vaše Milosti“. Tím byl vývoj řádu v podstatě dovršen.

Řád se řídí řeholí Sv. Augustina a jeho hlavními patrony jsou samozřejmě sv. Anežka Česká, sv. Augustin a sv. Jan Nepomucký. Křižovníci jako původní špitální bratrstvo pečovali o potřebné, ale za husitských válek většina jejich špitálů a hospiců zanikla. Potřeba duchovních vedla k přetvoření v řád kanovnícký, jehož hlavní starostí se stala duchovní správa farností. Přestože řád již dnes žádnou nemocnici nespravuje, jejich činnost podporuje alespoň finančně.

I. Kronika křižovnické komendy v Chebu

Ve Státním okresním archivu v Chebu se dnes nalézá část archivu chebské komendy Řádu křižovníků s červenou hvězdou. O své statky, archivy, knihovny a sbírky přišel řád v roce 1950, kdy byly kláštery obsazeny složkami ministerstva vnitra. Dokumenty chebské komendy byly zařazeny dodatečně do archivu křižovníků, který se v padesátých letech nalézal v Ústředním archivu ministerstva vnitra v Praze. Chebské knihy zde patří do zvláštní skupiny X. Archiv křižovníků se však nacházel až do inventarizace, která započala v roce 1974, ve velmi špatném a zmateném stavu. Archivy jednotlivých komend a proboštství tvořily vždy samostatný oddíl a archiv chebské komendy, který se nalézá v Praze, obsahuje spisy z období 16.-19. století a účty z let 1785-1887. Část archivu chebské komendy ale zůstala v Chebu.

Žalostný stav křižovnického archivu v Chebu způsobily nejprve zmatky za luterství a především vpád Švédů. Komendátor musel často prchnout a důležité dokumenty nemohly v archivu komendy klidně odpočívat. Velké škody také napáchal požár komendy r. 1809, kdy vzala za své také tzv. „Zlatá kniha“, která obsahovala podle slov pamětníků mnoho ověřených listin. Při požáru byly nějaké důležité spisy týkající se polností a lesů zamčeny v pokoji komendátora Franze Pitroffa a neopatrného kaplana nenapadlo je před ohněm zachránit. Zbytky archivu, které se zachránit podařilo, byly po rekonstrukci řádových budov vráceny zpět na své místo. V roce 1819 pověřili křižovníci správou archivu humanitního profesora z Chebu Antona Grassolda, který se věnoval až do své smrti v roce 1829 pořádání knihovny a třídění křižovnického archivu. Další pohroma archiv postihla počátkem roku 1945 při náletech, které silně poškodily klášterní budovy. (Některé písemnosti nálety zničily) a některé se v následném zmatku ztratily. O tom, co se s písemnostmi dělo pak, se ví málo. Část byla snad převezena do Prahy a přiřazena k archivu křižovníků, část byla uložena na faře ve

Františkových Lázních, kterou křižovníci dodnes spravují. Zde byly dokumenty v roce 1994 nalezeny a následně uloženy v chebském archivu.

V archivu komendy, který je dnes uložen ve Státním okresním archivu v Chebu, se nachází také dvoudílná kronika komendy. Nápis na deskách prvního dílu téměř třisetstránkové a německým jazykem psané knihy říká, že se jedná o dějiny komendy v letech 1829–1836 (po Stöhrově smrti pokračoval s několikaletým odstupem v psaní kroniky komendátor Michael Kruck). Stöhr se ale zdaleka s tímto časovým vymezením nespokojil, a vedle toho, že podrobně popisoval současné nebo nedávno minulé osudy komendy, věnoval nemálo stránek knihy také událostem dávno minulým. Podrobnost jeho výkladu umožnilo studium pramenů, které měl k dispozici. Stručně zmínil na začátku kroniky příchod Křižovníků do Chebu, podrobněji však mohl z dochovaných archiválií prostudovat až období 16. a 17. století. Velmi mu k jeho práci přispěl také nález, který učinil v kostele sv. Bartoloměje. Objevil zde v jakési komoře nad sklepením velké množství starých spisů, z nichž nejdůležitější byly urbáře a kopiář komendátora Henriciho z období 1564-1582, a také zde našel nějaké cenné předměty.¹

Kronika je psána rukou a německy. Dělí se na kapitoly, které zpočátku nepostupují chronologicky, ale tematicky (to se týká části psané Stöhrem, tedy vlastně celého prvního dílu). Kniha nemá seznam kapitol, což poněkud ztěžuje orientaci v textu. Hned na začátek zařadil Stöhr krátký odstavec o sobě, pod něj byl po Stöhrově smrti vlepen výstřížek z novin (viz. pozn. č. 2) s podrobnějším životopisem. Na dalších stránkách následuje seznam velmistřů řádu, postupně na konci doplňovaný, pak seznam chebských komturů, u některých se stručnou poznámkou k jejich osudu. Kromě textu obsahuje Stöhrova část kroniky docela rozsáhlé opisy z některých urbářů a účtů (z roku 1658 či 1659 a pak z roku 1829). Druhý díl kroniky se týká již převážně 20. století, obsahuje fotografie i jiné autentické dokumenty (telegramy, vyhlášky, výstřížky z novin...).

Křižovník August Leopold Stöhr, karlovarský rodák, se starostí o křižovníckou komendu v Chebu ujal ve svých pětapadesáti letech, v roce 1819. Jeho otec, Franz Stöhr, byl v Karlových Varech pekařem a jeho matka dcerou jiného pekaře a zároveň karlovarského purkmistra Johanna Karla Polze. Ze čtyř dětí byl August Leopold nejmladší, narodil se roku 1764. Jeho nejstarší bratr Josef vstoupil do premonstrátského kláštera v Teplé a přijal řádové jméno Hieronimus, později zastával úřad faráře v Jičíně. O tři roky mladší Kryštof vstoupil k cisterciákům pod jménem František a působil jako farář v Plasích. Sestra Magdaléna se

¹ Státní okresní archiv v Chebu, K1 328, August Leopold STÖHR, I. Band des Geschichtsbuch der ritterlichen Kreuzordens Comenda in der König Stadt Eger, 1829–1836, s. 132.

prováděla za nožičky Franze Drumma. Stejně jako jeho starší bratři se i Leopold rozhodl pro dráhu duchovního. Od podzimu 1776 studoval čtyři roky v tepelském klášteře, kde se o jeho vzdělání starali profesori Augustin Strunz a Felix Bohner. Finanční podpora jeho bratra Františka mu umožnila další studium v Praze. Zde se učil rétoriku a poezii pod vedením profesora Ignacia Cornova, logiku vyučoval prof. Augustin Herz a fyziku prof. Petr Chládek. Teologickou fakultu navštěvoval zprvu jako externista. Jeho žádost o přijetí do Řádu křižovníků zůstávala dlouho nevyřízena, protože velmistr Antonín Jakub Suchánek musel zájemce poslat nejprve do Josefa II. zřízeného generálního semináře, kde však bylo žákově zaopatření placeno z řádové pokladny. Teologii studoval Leopold v letech 1784-88 a pak byl v září 1788 konečně přijat jako novic do Řádu křižovníků s červenou hvězdou. Již 26.9. jej vysvětili na kněze a první mše se konala počátkem října v jeho rodišti, Karlových Varech.

Zprvu působil jako kaplan v křižovníckém kostele v Praze, roku 1791 v Tachově a o dva roky později se stal pomocným knězem v Kynšperku. Pak obdržel místo v Karlových Varech, které zastával od roku 1797 celých 16 let. Jeho práce v lázeňském městě mu zprostředkovala mnohé kontakty s významnými osobnostmi, například se zde setkal s pedagogem Joachimem Henrichem Campem, s básníkem Christophem Augustem Tiedgem a dokonce i s Wolfgangem Goethem. Vedle svého zaměstnání se Leopold věnoval také sepsování různých „turistických příruček“ pro lázeňské hosty – uměleckého průvodce po Karlových Varech „Ansicht oder neueste Beschreibung von Karlsbad wie es jetzt ist“ nebo „Denkwürdigkeiten der Karlsbader Scheibenschützengesellschaft“. Založil rukopisné „Liber memorabilium“ a asi vůbec největšího úspěchu dosáhla jeho dějepisná knížka „Kaiser Karlsbad und diejes weit berühmten Gesundheitsortes Denkwürdigkeiten für Kurgäste, Nichtkurgäste und Karlsbader selbst“, která se dočkala ještě čtyř vydání v letech 1812, 1817, 1822 a 1830. Informace o svém rodišti čerpal z městského archivu v Karlových Varech. Po jeho požáru v roce 1759 bylo třeba archiv znovu uspořádat a starosta města, Gabriel Seidl, se obrátil s tímto úkolem r. 1789 právě na Stöhra. Stöhr této příležitosti využil a během své práce v archivu si pořizoval výtahy z různých dokumentů, které potom uplatnil ve svých pracích. Jeho největším dílem se stala čtyřsvazková kronika Karlových Varů „Denkwürdigkeiten der Stadt Karlsbad“, která ale zůstala jen v rukopisné podobě.

V roce 1819 Stöhr rodné město opustil, aby se ujal křižovnícké komendy v Chebu a zde působil až do své smrti 26.3. 1831.² Své badatelské činnosti se nevzdal ani v Chebu, kde mu byl k dispozici celý archiv komendy. Jak sám Stöhr popisuje, při svém příchodu do

² Engelbert HORA, Dechant August Leopold Stöhr, der Historiograph von Karlsbad, in: Deutsche Tages-Zeitung (Karlsbader Badeblatt), č. 69, s. neuvedena.

komendy se domníval, že bude moci nahlédnout do archivu a najde tam právní dokumenty o statcích náležejících komendě. Bohužel ale záhy zjistil ubohý stav, v jakém se archiv nacházel. Co se majetkových poměrů komendy týče, byl k dispozici jen „tu a tam nějaký lístek nebo papírek“.³ Musel tedy často nahlížet do účetních knih, ve kterých byly statky komendy pečlivě zaneseny.

II. Obnovení pražského arcibiskupství a církevní správa Chebu v předbělohorské době

Změny v postavení a správě katolické církve v Čechách měly vliv na samotný řád křižovníků, a to skutečně významný, protože na více než sto let se křižovníký velmistr stal zároveň také hlavou katolické církve v Čechách. 5. září byl jmenován po téměř sto čtyřiceti letech sedisvakance pražským arcibiskupem Antonín Brus z Mohelnice. Arcibiskupství v Praze obnovil císař a král český Ferdinand I. Zlatou bulou, vydanou 26.9. 1562. Byl to jeden z prvních úspěchů vnitřní reformy a modernizace katolické církve a Tridentský koncil tak otevřel cestu normalizaci českých církevních poměrů. Antonín Brus (1518-1580) působil 27 let jako velmistr řádu Křižovníků s červenou hvězdou, pak mezi lety 1558 a 1561 se stal administrátorem biskupa ve Vídni. Již před jmenováním arcibiskupem, v období, kdy císař Ferdinand I. zvažoval svůj požadavek na znovuzřízení pražského arcibiskupství a vypracovával žádost k papeži Piu IV., byl požádán Antonín Brus o zprávu popisující stav církevního majetku v Čechách. Znal totiž, jako bývalý velmistr křižovníckého řádu v Čechách, dobře zdejší církevní poměry i český jazyk. Císař o něm, zřejmě také z těchto důvodů, uvažoval jako o budoucím pražským arcibiskupovi.

Ferdinandova situace byla složitá. V korunovačním reversu českým stavům slíbil opětovné uznání kalicha pro Čechy a obnovení pražského arcibiskupství. Většina církevního majetku v Čechách byla ale sekularizována, a jeho majitelé, jak protestanté, tak katolíci a v nemalé míře také sám císař, nejevili žádnou ochotu se již nabytého majetku vzdát. Pro papeže tato fakta nebyla vůbec pozitivní a mohla ohrozit jeho rozhodnutí arcibiskupství obnovit. Ferdinand se radil se svým synem, místodržícím v Čechách, a s Antonínem Brusem, jak nejlépe papeži svou žádost formulovat. Brus Ferdinandovi navrhl obnovit arcibiskupství jen pro katolíky, právo volby arcibiskupa si ponechat a nedávat je metropolitní kapitule (aby volba nemohla být ovlivňována nekatolíky) a hospodářsky zajistit arcibiskupství z královských zdrojů, aby vyloučil případný vliv nekatolíků. Ferdinand nakonec v žádosti,

³ Státní okresní archiv v Chebu, K1 328, August Leopold STÖHR, I. Band des Geschichtsbuch der ritterlichen Kreuzordens Comenda in der König Stadt Eger, 1829-1836, s. 16.

odeslané 12.7. 1560, otevřeně přiznal stav církevního majetku v Čechách a zavázal se jej arcibiskupství nahradit z vlastních zdrojů. Doslova prý prohlásil, že „arcibiskupa i jeho nástupce z vlastních císařských a královských důchodů vychová beze všech stavů a jiných lidí pomoci“.⁴ Ve výsledku ale císař odevzdal arcibiskupství jen 7% úrok z tohoto majetku. Obnovenému pražskému arcibiskupství nedal ani žádný nemovitý majetek, kromě zakoupené budovy pro jeho sídlo na Hradčanech.⁵ Všechny své důchody pobírali Brus i jeho nástupci výhradně od křižovnického řádu.

Složitou situací nového arcibiskupství a podmínkami jeho obnovení by snad bylo možné vysvětlit, proč příštích 146 let byli pražskými arcibiskupy jmenováni právě velmistři řádu Křižovníků s červenou hvězdou. Zasloužily se za to jejich relativně nejlepší a nejspřádanější majetkové poměry, umožňující zajistit chod arcibiskupství. Důvod je skutečně možné vidět v nízkých arcibiskupských příjmech, pro které byl řádový majetek Křižovníků velkou pomocí. Tento stav měl být jen prozatímní, jak panovníci slibovali a skutečně zamýšleli, ale nakonec se protáhl na celé století. 146 let „křižovnických arcibiskupů“ mělo vliv na chod samotného řádu. Omezila se svébytnost křižovníků, kteří si nemohli svobodně, jako dříve, volit svého komtura, protože jeho volba zároveň znamenala volbu arcibiskupa a tu ovlivňoval císař. Dále pak byl samozřejmě chod arcibiskupství financován na úkor řádu. Protože namísto velmistra zastával bezprostřední duchovní vedení řádového domu v Praze generální převor a k ruce mu byli také světští úředníci, opřeli se ostatní křižovníci, rozptýlení v diecézích, o centra v Chebu, Mostě a na Moravě v Pöhltenbergu.⁶

Aby Antonín Brus upevnil v těžké době řád a jeho chod přizpůsobil vnějším podmínkám, obnovil na dvou generálních kapitulách stanovy řádu. Udal přesné směrnice pro vykonávání bohoslužeb, noviciát prodloužil nejprve na 3 a pak na 6 měsíců a vyžadoval od bratří všeobecné vzdělání. Důraz položil na získávání dorostu pro kněžské povolání a proto podporoval na komendách přítomnost mladých žáků. Aby upevnil správu řádu, určil dvě užší střediska, ke kterým se mohli obracet křižovníci rozptýlení po farnostech. Jedním střediskem byla komenda chebská a druhým se stalo probošství sv. Hippolyta na Moravě. Těm byli bratři v okolí odevzdáni na starost, mělo jim zde být poskytováno útočiště v nesnázích a odtud byli řízeni. Zvláštní pozornost pak věnoval Chlumu sv. Máří jako řádovému klenotu, nad

⁴ J. CVRČEK, Antonín Brus z Mohelnice, in: ČČH 2, 1896, s. 30-39.

⁵ Anna SKÝBOVÁ, Obnovení pražského arcibiskupství, Antonín Brus z Mohelnice a koncil tridentský, in: Pražské arcibiskupství 1344-1994, Praha 1994, s. 114-128.

⁶ J. KÖHLER, Aus der Geschichte des ritterl. Ordens der Kreuzherrn m.d.r. Sterne, in: Egerer Jahrbuch, Kalendar für das Egerland und seine Freunde, Eger 1909, s. 154-170.

kterým měl bdít chebský komendátor. Brus nabádal také k šetrné správě majetku, aby řád neupadal v dluhy.

Co se církevní správy v Chebu týče, chebský kraj patřil pod arcibiskupství řezenské, ne pražské, a to až do roku 1756. Farní správu i s farním kostelem a později školou měl již od 13. století na starosti Řád německých rytířů. Z řezenské diecéze byl vyjmut jen špitál Křižovníků s červenou hvězdou, a to hned po převzetí staršího vyhořelého městského špitálu Sv. Ducha křižovníky roku 1271. Stalo se tak za velmistra Merbota z Ratiboru. Samostatnou farnost ale křižovníci neměli. Získali ji teprve mnohem později. ✓

Za husitských válek v Čechách zůstal Cheb věrný katolické církvi. Protestantství (hlavně luteránství) se sem začalo šířit až za reformace německé. Nespokojenost se starými církevními poměry se projevila počátkem dvacátých let a vyvrcholila roku 1522, kdy skupina nespokojenců vnikla do městské lázně a polévala koupající se mnichy studenou vodou. První zmínka o protestantském kazateli v Chebu pochází z roku 1530. Rada města tehdy obdržela upomínku, že ve farnosti působí podezřelý kazatel. Již po roce 1533 přestoupila k luterství Aš, o něco později také sousední Kur-Oberpfalz. V roce 1541 navštívil město Melanchton a znovu jej městská rada přivítala roku 1552. Asi tehdy byl v Aši ustanoven první luteránský kazatel, ale mezi lidem zavládlo takové rozhořčení, že musel být za rok odvolán. Melanchton pak do Chebu přijel ještě jednou v roce 1555.

Po smrti komtura Řádu německých rytířů, Mikuláše Sachse, v roce 1556, nebyl kvůli zadlužení jejich statku ihned jmenován nový komtur. Mnozí řádoví kněží již Cheb opustili, takže farnost spravovali světszí kněží a příslušníci chebských klášterů. Ti ale nepostačili celou farnost dostatečně zaopatřit. Rozhodujícím pro náboženské poměry ve městě se stal rok 1564. Obec si nadále udržovala katolické obřady, ale většina radních již přistoupila k luterství. A situace se stále zhoršovala. Městský kazatel Gregor Richter informoval v dopise z 20.5. 1564 řezenskou konzistoř o neposlušnosti chebských měšťanů.⁷ Z domu německých rytířů, odkud dříve pocházelo mnoho dobrých kněží, všichni uprchli, a ti co zůstali, nebyli způsobilí pro kazatelskou činnost. Mnoho far, jako Skalná, Mühlbach (Pomezí nad Ohří), Ostroh, Kynšperk, Redwitz, se přidalo k luterství. Doslovně Richter ve zprávě uvádí: „Apoštolové utekli a představný domu Německých rytířů a farnosti, laik, je luterán, který se nestydí katolické kněze nazývat nebulones (darebáci). Církevní statky znesvěcuje a hýří. Troufá si šířit do katolických farností luterství. V Dřenicí u Chebu donutil farníky naučit se

⁷ J. B. LEHNER, Beiträge zur Kirchengeschichte des Egerlandes, in: Jahresbericht des Vereins zur Erforschung der Regensburger Diözesengeschichte no. 12, 1939, s. 106-107. Lehner zde cituje části zmíněného dopisu, pramen ale blíže neuvádí.

augsburskému vyznání. Pokud biskup nezakročí, bude o náboženství v téhle oblasti rozhodnuto. Také celá škola je již luterská a stěžovat si u městské rady je zbytečné. Všehovšudy tou dobou zbývají jen tři katolické farnosti na Chebsku – Hazlov, Kopanina a Dřenice.“ Tolik Richterova zpráva. A mělo být ještě hůř.

Teprve na žádost městské rady dosadil zemský komtur německých rytířů jako nového představeného šlechtice z Durynska, Krištofa z Dacherode (r. 1561). Také on ale již byl luterán. Když seznal, že i velká část obyvatelstva se kloní k luteránství, požádal durynského zemského kumtura Viléma z Holdinghausenu o pomoc. Durinský komtur přijel osobně r. 1564 a s sebou přivedl předního kazatele, mistra Hieronyma Thilesia z Mühlhausenu. V neděli jej nechal kázat ve farním kostele Sv. Mikuláše namísto kazatele Andrese Döpnera. Kázání mělo veliký úspěch a městské radě bylo předloženo memorandum za jeho ustanovení novým kazatelem. Zasedla městská rada, purkmistr Bernhard Schmiedel s bratrem Hansem, Peter Rupprecht a Georg Wassermann.

O adventu r. 1564 se vypravilo městské poselstvo, složené z purkmistra Kašpara Kramera, Georga Meinla, písaře Wilhelma Keszlera a zlatníka Georga Holdorfera, do Vídně, aby požádalo císaře o povolení nové víry v Chebu. Císař ale své konečné rozhodnutí odložil na dobu, kdy bude osobně přítomen v Čechách. Zatím si mohli chebští ponechat své kazatele. Ty ale směl jmenovat jen místodržící v Chebu, toho času Balley Thüringen. Delegace se tedy vrátila začátkem ledna 1565 domů s ustanovením, že farní kostel přenechají evangelíkům, ale nebudou nikterak vystupovat proti obyvatelům vyznávajícím katolickou víru. Nakonec došlo ke kompromisnímu řešení a kostel sv. Mikuláše mohli používat jak katolíci (od 7 hodin chór), tak i evangelíci (potom, kostelní loď). Koncem ledna přivedl Vilém z Holdinghausenu Jonase Morgensterna, kterého obec přijala jako arcidiakona. V únoru odešel z města Thilesius, oslavován jako reformátor a bohatě obdarován obcí, a na jeho místo jmenoval místodržící Thüringen Mistra Jana Pacea. Od října r. 1565 bylo usneseno přenechat farní kostel jen evangelíkům, zatímco katolíkům zůstala jen malá kaple Navštívení Panny Marie.

Když se o těchto událostech doslechl pražský arcibiskup Antonín Brus z Mohelnice, povolal chebskou radu do Prahy, aby se zodpovídala za trpění kalvínských nebo zwingliánských sekt v Chebu. Poselstvu, které dorazilo do Prahy začátkem dubna 1566, bylo nakonec povoleno držet evangelické kazatele, ale jen augsburského vyznání. Navíc se měli vystříhat jakýchkoli útoků na katolíky. Chebané ale zřejmě nedodrželi, co slíbili, a katolíci si museli neustále na chování evangelíků stěžovat. Až na prosbu řezenského biskupa Davida z Burgstallu a přímluvu pražského arcibiskupa vydal konečně císař Maxmilián v srpnu 1572 mandát, ve kterém přikazoval, aby chebané nečinili výtržnosti svému nadřízenému

řezenskému biskupovi a drželi se jen toho, co jim bylo dříve povoleno. Doslechl se totiž, že chebané své dříve získané výsady, užívat ve farním kostele jeden oltář pro své nové vyznání, zneužívají. Duchovní osoby ze čtyř chebských klášterů vzal císař pod svou ochranu, pod hrozbou pokuty nesměli být katolíci nijak omezováni a rušeni při vykonávání svých obřadů. Chebští katolíci císařův mandát oslavovali jako své velké vítězství. Generální vikář počítal s tím, že pokud chebané neuposlechnou císařova rozkazu, vyšle z Řezna do Chebu poselstvo, aby na situaci osobně dohlédlo. K císaři ale dorazily další stížnosti chebských katolíků, a tak rozkázal vyslat do Chebu komisi. Jejím sestavením pověřil Řezenského biskupa Davida. Úkolem komise bylo získat zpět farní kostel a dosadit katolické kněze. Do Chebu přijeli komisaři koncem ledna 1573 a doručili purkmistru Wassermannovi požadavky, jejichž splnění měli radní projednat. Po krátkém jednání chebská rada popřela, že by byli katolíci ve městě jakkoli utlačováni a žádali, aby jim byla udána jména těch, kdo stížnost podali. Komise nezaznamenala ani žádné škody na kostelích a oltářích. Dům německých rytířů, kteří měli spravovat chebskou farnost, neměl komtura a byl veden pouze nějakým luteránským měšťanem. Komise tedy zřídila nový děkanát a děkanem jmenovala Johanna Henrici, komendátora špitálu Křižovníků s červenou hvězdou. Jeho jmenování proběhlo za přítomnosti dominikánského priora, františkánského představeného a dvou kaplanů, Martina Korndörffera (kaplan v katolické kapli Navštívení Panny Marie) a Thomase Zimmerhansa (kaplan v kostele klarisek, sv. Kláře).

Město se snažilo ospravedlnit své jednání listem biskupovi z března 1573. Jmenování kazatelů augsburské konfese vysvětlovalo nedostatkem kněží katolických. Místodržící Thuringen přivedl řádu německých rytířů luterského kazatele, aniž se koho zeptal. Protože si ale tento kazatel získal široké posluchačstvo, nešlo jej prý již sesadit. Proto, ačkoli od císaře dostali povolení používat jen jeden oltář ve farním kostele, bylo potřeba pro tak veliký zájem věřících zabrat kostel celý. Katolíkům, kterých zbylo tou dobou již jen málo, poskytovaly dost prostoru klášterní kostely a kostel špitální, a nikdo z nich si prý u městské rady nestěžoval. Na tento dopis biskup odpověděl poukazem na to, že již 9 let si chebané na své duchovní nestěžovali a o kněze nežádali. Tvrdit, že místodržící dosadil luterského kazatele vlastně proti vůli města, je směšné, zabránění farního kostela je neoprávněné. Biskup poslal radě ještě další dopisy, rada na ně ale neodpovídala, až na konci roku, kdy slibovala, že až císař jejich vyznání povolí, zahájí znovu s biskupem jednání o předcházení konfliktů s katolíky.

Řezenský biskup chtěl potom vypravit do Chebu další poselstvo. Křižovnický komendátor dostal proto od arcibiskupa písemný příkaz, aby byl deputaci k službám. K vyslání deputace ale nakonec nedošlo. Císař poukazoval na turecké nebezpečí a netroufal si

za těchto okolností riskovat ještě konflikt s bludaři, takže všechny naděje na rekatolizaci Chebu byly na nějaký čas pohřbeny. V roce 1608 město koupilo dům německých rytířů a tím i patronátní právo na farní kostel za 60 000 zl. Přes všechny protesty řezenského biskupa Wolfganga k císaři a prosby, aby nedal ke koupi povolení, nebo aby převedl tyto statky do svého vlastnictví, se katolíkům nepodařilo prodeji zabránit. Za rok potom přišel Rudolfův majestát a všem pánům, rytířům a svobodným městům byla udělena svoboda vyznání. Město Cheb ale kvůli svému politickému postavení nebylo do majestátu zahrnuto. Proto se rada pokoušela získat takové povolení dodatečně, což se jí podařilo až v roce 1610. Katolická víra se tedy v Chebu udržela alespoň v kláštorech, dokud bitva na Bílé Hoře nepřinesla příznivý obrat.

III. Dějiny komendy od poloviny 16. století do roku 1631 v interpretaci řádové kroniky

1. Křižovníci a luterství v Chebu

Stöhr shrnuje období luteránské nadvlády v Chebu do kapitoly nazvané „Trápení komendátorů kvůli luterství v Chebu“.⁸ Hned na začátku doslova a v uvozovkách cituje křestní matriku farního kostela sv. Mikuláše z období od února 1565 do roku 1602, do které „jakýsi luterán“ vepsal krátké oznámení, že prostředníci a osoby svatého evangelia, které město Cheb povolalo, začaly kázat a nové vyznání mezi lidem pěstovat. Neznámý protestant zapsal do matriky jako významnou událost návštěvu Kryštofa z Dacherode, zemského komtura německých rytířů „Německého domu“ v Chebu (listopad 1564), a následné dosazení luteránského kazatele Thilesia. Zajímavá a podrobnější je v této matrice informace o prvním Thilesiovu kázání, které muselo na chebské obyvatele udělat veliký dojem. Uskutečnilo se v neděli 19.11. 1564. Thilesia uvedl na kazatelnu Kryštof z Dacherode. Rada a všichni přítomní se domnívali, že jde o nového katolického kazatele. Na neděli 25 po sv. Trojici připadla na čtení z bible 24. kapitola z Matoušova evangelia, verš 15-28 „Velké soužení“. Thilesius s velikou učeností vykládal, že takovými hrůzami, popisovanými v evangeliu, jsou papeženci se svými modloslužebnými obřady a úkony. V matrice je ještě zmíněn odchod Thilesia a ustanovení Jana Pacea novým kazatelem.

Jak již ze samotného názvu Stöhrovy kapitoly vyplývá, jedná se v podstatě o výčet křivd, kterých se na katolické komendě Křižovníků luteránští měšťané dopustili. Přesto může být trochu překvapující, že v kronice není zmíněna například taková jistě významná událost,

⁸ Státní okresní archiv v Chebu, K1 328, August Leopold STÖHR, I. Band des Geschichtsbuch der ritterlichen Kreuzordens Comenda in der König Stadt Eger, 1829-1836, s. 153.

jako návštěva velmistra a arcibiskupa Martina Medka z Mohelnice v Chebu (arcibiskupem 1580-1590). Medek již při nástupu na arcibiskupský stolec trpěl silnou dnou, ale po zdravotní krizi roku 1582 se začal uzdravovat. Aby se lépe zotavil, pobýval od srpna do října 1582 v Tepelském klášteře a potom až do Vánoc v Chebu v křižovnické komendě. Protože vypukl toho roku v Čechách mor, byl Martin Medek blízkými i nejvyšším hofmistrem království českého, Ladislavem starším z Lobkovic, v listopadu přesvědčován, aby na svátky do Prahy ještě nejezdil. Morová rána, která Čechy postihla, měla neblahý dopad i na postavení katolického náboženství. Mor ztěžoval pastýřské působení nejen Medkovi, který nemohl kvůli vysokému nebezpečí nákazy konat vizitace, ale také mu padlo za oběť mnoho kněží. To vše působilo jako voda na mlýn přívrženců bludných nauk. Další podporu získali sektáři odpadnutím arcibiskupa a kurfiřta z Kolína nad Rýnem, Gebharda. Papež jej káral za poměr s Anežkou z Mansfeldu a Gebhard to vyřešil přestoupením k protestantům.

Protestanté se v Chebu na čas zmocnili dokonce i křižovnického kostela sv. Bartoloměje. Arcibiskup Martin se však osobně ujal zájmů svého řádu a neohroženě se do Chebu vypravil, chrám jinověrcům odebral a vrátil zpět křižovníkům. V červenci 1589 o tom napsal v dopise křižovnickému komendátorovi v Chebu, Řehoři Nosswitzerovi: „Bůh mi může dosvědčit, jak opravdově a otcovsky jsme s naším i vaším nynějším domem Božím smýšleli. Riskovali jsme pro něj zdraví i naše bezživotí. Osobně jsme jej ve velkém nebezpečí navštívili, z rukou protivníkům odňali a znovu k plodnému působení navrátili.“⁹

Arcibiskup Martin Medek z Mohelnice měl na starosti celou arcidiecézi a ještě byl velmistrem křižovníků. Kvůli svému velkému pracovnímu vytížení a ohromnému množství korespondence, kterou bylo třeba vyřizovat, museli žadatelé čekat na odpověď arcibiskupa Medka často poněkud déle. V této nepříjemné situaci se ocitl také chebský křižovnický komendátor Řehoř Nosswitzer. Natřikráte žádal arcibiskupa, aby opatřil a do Kynšperka poslal kaplana, který by mohl zastoupit tamějšího churavého faráře. Ve třetím dopisu arcibiskupovi dal svou netrpělivost najevo a vyjádřil se poněkud ostřeji. Arcibiskup nakonec poslal do Kynšperka kněze Michala Skulteta a zároveň odpověděl Nosswitzerovi, že jako arcibiskup má spoustu povinností také vůči ostatním duchovním v arcidiecézi, a tak nemůže dost dobře a včas sám všechno postačit. To byl další neblahý důsledek toho, že velmistr řádu byl zároveň arcibiskupem.

⁹ K. BOROVIČ, Martin Medek, arcibiskup pražský, Praha 1870, s. 130.

2. Období 1562-1599

Luterovo učení se v Chebu objevilo právě za komendátora Jana Henrici (komendátorem 1562-1582). O Henricim se zmiňuje Stöhr podrobněji díky kopiáři a urbáři tohoto komendátora, který objevil v kostele sv. Bartoloměje a byl mu zachovaný k dispozici. Henrici zřejmě nebyl úplně z nejlepších komendátorů, kteří chebský špitál spravovali. Šlo patrně o člověka, který si svým chováním vytvořil okolo sebe mnoho nepřátel. Dokonce byl k arcibiskupovi odeslán stížný dopis na Henriciho. Píše se v něm, že je Henrici špatný hospodář, hýří penězi a dává v sázku i své zdraví. Je hašteřivý a nesnášenlivý, zaobírá se jen směnou peněz. Dokonce mu klade za vinu to, že katoličtí měšťané z důvodu jeho neoblíbenosti spíše podlehl protestantskému bludu. Henrici poslal arcibiskupovi psaní¹⁰, ve kterém se snažil u arcibiskupa obhájit a prosil ho, aby těmto nenávisným tlachům nevěřil. Mimo jiné se zmiňoval arcibiskupu Brusovi také o tom, že většina chebské městské rady je luteránská a neposlušnost katolickému náboženství se šíří i mezi měšťany a poddané. V kraji se objevuje stále více luteránských kazatelů, kteří urážejí papeže, biskupy a katolickou církev vůbec. Vzmáhá se všeobecné nepřátelství vůči katolíkům, kteří jsou nenáviděni a pronásledováni. Dokonce, když v Chebu vypukl požár, bylo jeho založení připisováno za vinu katolíkům.

Henrici také žaloval arcibiskupovi na vzrůstající neposlušnost v klášteře Klarisek v Chebu. Jeho abatyše, Anna Reichlin, prý z návodu příbuzných a bez vědomí ostatních dívek, opustila klášter. Stalo se to v zimě, asi roku 1567. V noci pro ni přijela její matka v sáních a odvezla si ji domů. Když se na to v klášteře přišlo, byla abatyše sesazena. O sedm let později se za tuto bývalou abatyši Heinrici přimlouval u konzistoře¹¹, aby byla přijata zpět do kláštera. Prý těch sedm let od svého útěku prožila cudně a v bázni Boží u své matky. Jinak prý své svědomí nemůže usmířit, než že bude do kláštera znovu milostivě přijata. Henrici za ni prosí konzistoř o shovívavost, aby nemusela Anna v budoucnu bídně živořit. Zda konzistoř prosbě komtura Henriciho vyhověla, se bohužel v kopiáři nenachází. O útěku jeptišek z chebského kláštera sv. Kláry se zmiňuje také piarista Jaroslav Schaller, z jehož topografie Stöhr při psaní kroniky také čerpal. Schaller ale popisuje útěk 8 jeptišek i s abatyší v roce 1559, o Anně Reichlin se však nezmiňuje. Stöhr si tuto nesrovnalost vysvětluje tak, že buďto

¹⁰ Státní okresní archiv v Chebu, K1 328, August Leopold STÖHR, I. Band des Geschichtsbuch der ritterlichen Kreuzordens Comenda in der König Stadt Eger, 1829-1836, s. 156.

¹¹ Tamtéž (August Leopold STÖHR, I. Band des Geschichtsbuch der ritterlichen Kreuzordens Comenda in der König Stadt Eger, 1829-1836), s. 156.

tedy skutečně opustily klášter dvě abatyše po sobě, nebo vzhledem k tomu, že Henrici znal Annu osobně a omyl je tedy méně pravděpodobnější, se spletl Schaller v letopočtu.¹²

Za komturství Jana Henriciho se také pokusili luteráni získat Chlum sv. Máří u Sokolova¹³. Toto poutní místo získali křižovníci na přelomu 13. a 14. století. Zdejším farářem byl za Henriciho Jakub Leibnitzer, velmi špatný hospodář, který se kvůli obchodu s koňmi dostal do dluhů, zatímco obchody své fary přenechával kaplanovi. Komtur Henrici oznámil arcibiskupovi Antonínu Brusovi z Mohelnice¹⁴, že se dozvěděl od jistých bratrů Kryštofa a Wolfa z Perglast, pánů na Katzengrün a Leibitsch, že je pánové z Habspirku neustále přemlouvají, aby dosadili na Chlum luteránského kazatele jak do kostela, tak do kaple Tří králů, také v Chlumu. Zároveň arcibiskupa spolu s Georgem Nosswitzerem, tehdy farářem v Kynšperku, později komturem chebské křižovnické komendy, žádá, aby učinil nějaké opatření proti faráři Leibnitzerovi, jinak by přivedl chlumské beneficium na mizinu. Prodal prý nedávno dva akry půdy a byl Henricim marně napomínán, aby lépe hospodařil. Arcibiskup tedy povolal Leibnitzera do Prahy a farářem v Chlumu jmenoval Jakuba Bessera. To se ale nelíbilo výše jmenovaným šlechticům, pánům z Habspirku, kteří chtěli dosadit kazatele luteránského. V tom je údajně podporovali také protestanté z Kynšperka, kteří sami chtěli přivést luteránského kazatele do kaple Sv. Uršuly. Pánové z Habspirku byli dokonce natolik troufalí, že vtrhli v noci k chlumskému faráři, vytáhli ho z postele a přivázali na žebříňák. Vezli jej nejprve na Habspírk a pak na Loket, kde jej dlouho drželi ve vězení. Protože arcibiskupovy příkazy mnoho nezmohly, žádali jej Henrici s Nosswitzerem, aby sám napsal císaři, který jediný ještě mohl takové nepřístojnosti včas zarazit.¹⁵

Stöhr našel v podlaze blízkosti kazatelny v kostele sv. Bartoloměje bílý náhrobní kámen s velkým železným řádovým znakem s křížem a hvězdou. Nad znakem stál nápis, časem setřený a již těžko čitelný, který říkal, že zde leží roku 1558 zemřelý komendátor Sebastian Horn a vedle něho odpočívá r. 1560 zemřelý komendátor Václav z Mohelnice, bratr arcibiskupa Antonína Medka. Arcibiskup chtěl svému zemřelému bratru zřídít pomník, a proto pořídil s pomocí Henriciho takový pěkný náhrobní kámen i se znakem, který snad původně byl dokonce barevný.¹⁶

¹² Tamtéž (August Leopold STÖHR...), s. 156.

¹³ Tamtéž (August Leopold STÖHR...), s. 157.

¹⁴ Tamtéž (August Leopold STÖHR...), s. 157.

¹⁵ Tamtéž (August Leopold STÖHR...), s. 157.

¹⁶ Tamtéž (August Leopold STÖHR...), s. 132.

3. Období 1599-1609

V letech 1599-1609 působil jako komendátor v Chebu Vavřinec Nigrin. Do roku 1591 studoval v Bologni, kam jej jako nadějného studenta poslal Martin Medek z Mohelnice. Hned toho roku se stal generálním převorem křižovníků a r. 1599 také komendátorem chebským. Své právnické vzdělání využil již roku 1592, kdy císař požadoval, aby křižovníci zvolili velmistrem Zbyňka Berku z Dubé a sliboval za to revers, že v budoucnu nebudou jejich svobody volit si představeného, ani žádné jiné, postulací arcibiskupů dotčeny. Na Nigrinovu radu odpověděli bratři císaři, že takový revers nechtějí, ale žádají, aby se Zbyněk Berka dostavil osobně do pražské komendy a přijal řád s řádovými odznaky. Potom teprve jsou ochotni jej přijmout za velmistra svobodným zvolením, jak se také stalo.

Po Berkově smrti byl pak pro své schopnosti jednohlasně zvolen v dubnu roku 1606 křižovnickým velmistrem Vavřinec Nigrin. Jeho volba ale narazila na problém postulace arcibiskupského stolce velmistrem křižovníků, která byla pro arcibiskupa existenční nutností. Řád se sice rozhodl za svého velmistra zvolit Nigrina (a také ho zvolil), ale papežský nuncius a král Rudolf II. chtěli mít příštím arcibiskupem Karla z Lamberka, ačkoli zemští úředníci na něho pohlíželi nepřátelsky jako na cizince. Proto dvorská kancelář odmítala potvrdit notářskou listinu o právoplatnosti Nigrinovy volby velmistrem, kterou hned po jeho zvolení křižovníci sepsali. Křižovníci proto kanceláři prokázali právoplatnost volby svého velmistra a předložili také bulu Řehoře XI., kancelář ale potvrzení stále nedávala. Nigrin, kterého zřejmě posedla touha stát se arcibiskupem, začal bez vědomí bratří s vládou vyjednávat. Kanceláři ústně a později i písemně slíbil, že se bez odporu vzdá velmistrovství, pokud císař jmenuje arcibiskupem někoho jiného, ale žádal za to jakési odškodnění v podobě jiného přijatelného benefícia. Teprve potom, v říjnu 1606, bylo křižovníkům potvrzení o zvolení Nigrina velmistrem vydáno, samozřejmě bez jakékoli zmínky o tajném přípisu, takže Nigrinovo jednání zůstalo řádovým bratřím utajeno. Ještě téhož měsíce byl ale arcibiskupem jmenován Karel z Lamberka. Namísto toho, aby Nigrini splnil svůj slib a uvolnil Lamberkovi místo velmistra, oznámil dvorní kanceláři, že se úřadu, který mu císař potvrdil, nevzdá, a aby pozdržel jakákoli jednání, odejel na vizitační cestu po křižovnických farách. Císař ale nehodlal dále čekat a prostřednictvím papežského nuncia Joana Stephana Ferraria začal s Nigrinem vyjednávat. Nabídl mu místo mistra v konventu vratislavském, kde měl být sesazen Joannes Henricus, obviněný ze špatných mravů, správy a z všeobecného pohoršování. Nigrin tedy svolal o Hromnicích 1607 kapitolu a snad na nátlak bratří mistrovství vratislavské odmítl s tím, že je by to byla záležitost příliš složitá a nákladná. Nuncia Nigrinova odpověď urazila a dal mu vědět, že měl jeho nabídku přijmout, protože velmistrem ani arcibiskupem

proti vůli císaře stejně nebude. Bratřím byl oznámen císařův rozkaz, aby zvolili Karla z Lamberka, ale ti rázně odmítli. Vláda tedy sáhla k nátlaku a zakázala bratřím opustit Pražský konvent, dokud císařův rozkaz nesplní. Protože by ale takový počet bratří řádový dům dlouho neuživil a bylo jich třeba na jejich farnostech, k dalšímu jednání došlo již 22.2. Nuncius zveřejnil přede všemi Nigrinům tajný přípis, přesto ale překvapení a Nigrinovým jednáním pobouření bratří trvali na svém. Nuncius jim pak dal jednodenní lhůtu na rozmyšlenou s tím, že ještě nemají papežovo potvrzení Nigrina jako velmistra. Křižovníci poukázali, že takové potvrzení nikdy nepotřebovali, nyní o něj ale dodatečně požádají, a stále zrušení své volby odmítali. Proto posledního února byl arcibiskupův vikář, opat strahovský, nunciem obeznámen s rozhodnutím dvorní kanceláře Nigrina sesadit za urážku císaře, které se snad dopustil při ostřejších jednáních s nunciem 22.2. a zavřít jej do vězení na Strahově. Teprve nyní se uvolili bratři Karla Lamberka postulovat velmistrem a pokorně se u císaře dovolávali alespoň toho, aby napříště nebylo jejich právo na svobodnou volbu nijak rušeno.

Nigrin prokázal velkou dávkou pokory, když i po vynuceném postoupení velmistrovské hodnosti Lamberkovi, přijal pozvání a osobně se účastnil Lamberkovy konsekrace 7.10. 1606. O Vavřinci Nigrinovi se Stöhr zmiňuje pouze zběžně v souvislosti se sporem o právo střílet zvěř na pozemcích patřících komendě¹⁷, nic víc se v kronice o tomto komturev nedočteme.

Proč dali císař i nuncius přednost před Nigrinem právě Lamberkovi? Pomohly mu zřejmě diplomatické vlivy. Lamberk byl cizinec, pocházel z ortenecké linie baronů z Ottensteina a Stokeru. Narodil se asi kolem roku 1570. Vystudoval v Římě, od r. 1597 působil jako kanovník v Pasově a byl tam jmenován děkanem pasovské kapituly. Okolnostmi, které mohly přispět k jeho zvolení arcibiskupem, byla snad také dobrá zkušenost císaře Rudolfa II. s jeho bratrem, Zikmundem z Lamberka, který působil jako tajný císařský rada. Karel z Lamberka pomáhal také r. 1595 se zvolením arcibiskupa Leopolda pasovským biskupem. Vatikán jeho volbu arcibiskupem podporoval údajně pro jeho bdělost a moudrost. Papežští nunciové, vedeni papežem Pavlem V., získávali v té době stále větší vliv na řízení církve v Čechách. Možná jim proto Karel z Lamberka vyhovoval svou povahou. Byl společensky plachý, ve své arcibiskupské funkci se vůbec nemíchal do politiky a soustředil svůj zájem úzce na pastorační a hospodářství, zabýval se maličkostmi v mešním řádu. Chtěl být podrobně informován o stavu církve v Čechách, vyžádal si i povolení k vizitacím klášterů, nakonec jej ale nevyužil. Ani jeho aktivita při sestavování spisu katolických bohoslovců proti České konfesi r. 1608 se nesesetkala s pozitivním výsledkem. Ve všem ostatním se řídil

¹⁷ Tamtéž (August Leopold STÖHR...), s. 159.

instrukcemi z Říma, jeho informátor a poradce Van Axelen byl s Římem ve stálém kontaktu. Při korunovaci Matyáše novým českým králem Lamberka zastupoval kardinál Dietrichštejn. Lamberk byl alespoň formálně pozván, aby korunovaci provedl, ale jeho zdravotní (či psychický) stav mu nedovolil účastnit se korunovace ani alespoň jako divák. Postupem doby se totiž začala projevat jeho choroba, zřejmě epilepsie, která se ke konci zhoršovala a plně propukla po korunovaci, takže trávil čas v Oseku a jednalo se o ustanovení jeho koadjutora. Lamberk chtěl, aby jím byl jmenován jeho spolupracovník a přítel Jiří Pontán z Breitenberka (probošt metropolitní kapituly), ale vládní kruhy prosadily jako koadjutora s právem nástupnictví Jana Lohela, kterého Lamberk zoufale odmítal a z Oseku důrazně, bohužel ale zbytečně, protestoval. Necelých pět měsíců po ustanovení Jana Lohela koadjutorem (duben 1612), Karel z Lamberka 18. září 1612 zemřel.

Podle všeho se zdá, že Lamberk nebyl člověk vhodný pro vykonávání tak vysoké funkce a zřejmě těžko nesl zodpovědnost, která na něho byla v tak složité době úřadem arcibiskupa uvalena.

4. Období 1609-1632, Georg Runner von Kaldischin

At' byl ovšem komendátor Henrici jakékoli povahy, ani on, ani žádný další komendátor se k Luterovu učení nepřipojili a na reformaci se nijak nepodíleli. Naopak, jak to jen šlo, snažili se udržet ve městě co nejvíce věřících v církvi katolické. Z tohoto důvodu se často dostali do konfliktu s protestantskými měšťany. V Stöhrově kapitole o trápení komendátorů kvůli luterství hraje jednoznačně nejvýraznější roli komendátor Georg Runner. V roce 1616, se chebská luteránská komunita rozhodla vystavět před Horní branou kostel Nejsvětější Trojice. Kostel stavěli na obecní náklady a také katoličtí poddaní komendy na něj měli nějakým způsobem přispět, například vozit na stavbu kameny. To jim Runner samozřejmě zakázal, městská rada ale reagovala výhrůžkou, že ti, kteří odmítají při stavbě pomoc, budou zavřeni do vězení na tak dlouho, dokud se dobrovolně nepodvolí.¹⁸

Také se křížovníci stávali terčem zlomyslných provokací. Stöhr v kronice s odvoláním na zachované prameny popisuje¹⁹, jak v roce 1619 tropily nepříjemnosti dvě služebné chebského purkmistra Alexandra Pachelbela, který byl zapřísáhlý luterán a později také raději emigroval, než by přešel ke katolické víře. Tyto služebné vyrušovaly v kostele sv. Bartoloměje, když Runner četl mši, takovým způsobem, že musely být z kostela vyvedeny. Při Proměňování křičely prý „hoc, hoc dich nichts“ a chrochtaly jako prasata. Runner si na

¹⁸ Tamtéž (August Leopold STÖHR...), s. 155.

¹⁹ Tamtéž (August Leopold STÖHR...), s. 155.

chování neuctivých služebných stěžoval městské radě, žádal jejich potrestání a pokud by se tak nestalo, vyhrožoval žalováním císaři.²⁰ Komenda také mívala svůj vlastní hřbitov pro špitální obročníky, který se nacházel na jižní straně bezprostředně za kostelem. Již v roce 1311 ale řezenský biskup pohřbívání na tomto místě zakázal. V roce 1626 zde vlastně na hřbitově chebský protestantský magistrát postavil dřevěný domek, opírající se svou stěnou o kapli sv. Václava, a ubytoval v něm strážného – zřejmě hlídače z Mostecké brány. Runner proti tomu samozřejmě protestoval, ale marně. Domek byl nakonec stržen až za komendátora Jana Františka Franchimonta r. 1695.²¹

Během stavovského povstání nabídl Runner útočiště pražskému arcibiskupovi a tedy velmistru Křižovníků, Janu Lohelovi, v kronice se ale o tom nic nedočteme. Jan Lohel byl chebský rodák, narodil se r. 1549 a v patnácti letech se stal kočím v Tepelském klášteře. Vstoupil tam do premonstrátského řádu a učil se bohosloví v jezuitském semináři v Praze, stal se členem Mariánské družiny a nakonec byl vysvěcen na kněze. Po ukončení studií jako převor v Teplé usiloval svým kázáním o obracení luteránů na pravou víru. Potom byl jmenován nejprve převorem a r. 1586 opatem na Strahově. Získal si i důvěru císaře Rudolfa II., který jej učinil svým rádcem. Na Strahově přikročil k velkým přestavbám a s pomocí převora Kašpara z Questenberku budoval knihovnu. Generální opat v Prémontré jmenoval Lohela svým vikářem a klášterním visitátorem, a této funkce se Lohel chopil zodpovědně – jenom v Teplé konal 5 vizitací, zakročil zde i proti nezákonné volbě jednoho opata. Spolu s Questenberkem cestoval roku 1601 do Říma, aby od papeže dosáhl potvrzení řádových výsad. Tři roky na to byl jmenován sufragánem arcibiskupa Zbyňka Berky z Dubé s titulem biskupa sebastenského. V dubnu 1612 se stal zástupcem arcibiskupa Karla Lamberka, jak je pověděno výše. Byl možná Lamberkovým „věrným pomocníkem“, jak píše V. Ondráček ve svém oslavném dílku, ale Lamberkem zoufale nechtěným.²² Po Lamberkově smrti se ujal arcibiskupského stolce a tím se samozřejmě stal i velmistrem Křižovníků. Správu řádu však již nevykonával přímo, ale jmenoval svého zástupce, generálního převora. Pokračoval v boji proti protestantům a za nápravu kněžstva, ale respektoval výsadu papeže Pia IV., kterou povolil v Čechách přijímání z kalicha až do r. 1622, kdy ji Řehoř XV. zrušil. Nechal zapečetit kostel v Hrobech, který neoprávněně postavili protestanté a hrozil jim soudem, dokud jej raději sami nezbořili (1617). Tím si ovšem zajistil nepřátelství českých nekatolíků. 24.5. 1618 přepadl ozbrojený lid Strahov a pátral po Lohelovi a Questenberkovi. Oba ale naštěstí klášter

²⁰ Tamtéž (August Leopold STÖHR...), s. 155.

²¹ Tamtéž (August Leopold STÖHR...), s. 120.

²² Vilém ONDRÁČEK, Bl. Jan Lohel, Olomouc 1938.

včas opustili. Questenberg utekl přes Teplou do Vindberku v Bavorsku. Lohel odcestoval do Chomutova, pak do Teplé a odtud uprchl před stavovským vojskem do Chebu k Runnerovi, který jej srdečně přijal. Chebský magistrát ho ale na rozkaz direktorů z města vypověděl a Lohel pak pokračoval v útěku do Řezna a potom do Vídně k císaři. Nakonec se ubytoval v cisterciáckém klášteře v Neuberku ve Štýrsku. Do Prahy se vrátil ihned po Bílé Hoře, stejně jako jeho kancléř Questenberg. Zemřel na počátku listopadu roku 1622. Questenberg, který u něho zůstal až do konce, ho nechal pohřbít podle jeho přání na Strahově u oltáře Matky Boží.

Za komendátora Runnera se konečně podařilo luteránství v Chebu vymýtit. Sám Runner byl jmenován v roce 1629 c. a k. reformačním komisařem a cenzorem knih. Jeho život ovšem neskončil příliš šťastně, ačkoli by si to za svou reformační snahu a všeobecnou obětavost jistě zasloužil. Poslední desetiletí jeho komturství poznamenaly události Třicetileté války. Proto kapitola v Stöhrově kronice „Trápení komendy za válek“²³ z větší části popisuje osudy komendátora Runnera a podíváme-li se blíže na válečné události, pak poznáme, že její název je skutečně vystihující.

V prosinci roku 1620 táhly krajem polské pluky, hned počátkem roku následujícího vyjídali předměstí Chebu a okolní vesnice vojáci bavorští. Téhož roku na jaře tudy táhlo do Falce poražené vojsko Fridricha Falckého, vedené Mansfeldem, které se po ztrátě Plzně a Lokte vzdalo u Sokolova. V roce 1622 se pak ve městě střídaly císařské posádky, které úplně vyčerpaly městskou pokladnu. Když si Albrecht z Valdštejna vybral Cheb jako shromaždiště pro svou armádu, městská rada proti tomu marně protestovala. Brzy však Valdštejnova armáda vyjídala město a celý kraj. Kromě dodávek potravin a jiných potřebných věcí armádě musela městská obec zaplatit obrovské výpalné a poddaným prominout i povinné peněžní dávky. Nebylo ochuzováno jen město, ale také poddaní komendy byly Valdštejnovým vojskem velmi zbídačeni. Mnoho jich muselo všechno opustit a odejít, a tak nebyli schopni platit vrchnosti daně. Roku 1631 se protestantská knížata z Brandenburgu, Hesenska i Saska dala na pochod a jejich vojska vtrhla do západních Čech. Po obsazení Lokte se saská vojska zmocnila také chebského kraje a přiblížila se k Chebu s požadavkem, aby byla vpuštěna posádka, která bude město „chránit“. Městská rada vyjednávání protahovala, ale několik tajných evangelíků ji zradilo a napomohlo tak obsazení města Sasy. S vojskem se na krátkou dobu vrátili také emigranti v čele s purkmistrem Pachelbelem a vypovězenými predikanty. Jezuité byli za krutých podmínek z města vyhnáni a jejich dům vypleněn. Podobný osud minul klášter zdejších Klarisek na přímluvu Pachelbela jen o vlasek. Město muselo opět

²³ Státní okresní archiv v Chebu, K1 328, August Leopold STÖHR, I. Band des Geschichtsbuch der ritterlichen Kreuzordens Comenda in der König Stadt Eger, 1829-1836, s. 146-152.

zaplatit výpalné a živit vojáky. To trvalo až do jara 1633. Válka zle postihla také křižovnickou komendu²⁴. V roce 1631 odvedli sasští vojáci Křižovníkům dva koně, komendu a její statek vydrancovali. Potom obdržel Runner od sasského rytmistra salva-guardia, což byla ochrana před válečným rabováním, kvartýrováním vojsk a vojenskou službou. 25. ledna roku 1632 musel Runner, dvakrát během dvou dní vydrancován, na rozkaz sasského velitele Ulricha z Wolfersdorfu složit 100 říšských tolarů a pak měl komendu opustit, což nakonec neučinil. Ale hned v březnu musel po 13 týdnů živit 40 koní a starat se o mnoho vojáků, mezi kterými byli i nemocní. Vojáci také vypálili dvě vesnice náležející komendě – Horní Dvory a Neisiz. Aby uchránil alespoň malý zbytek majetku, uschoval něco peněz, obligací, stříbrného nádobí, urbární registra, knihu dluhů a pečetě komendy do budovy školy k jistému Klementu Mayerovi. Ale šáfář komendy, Georg Müller, kterému Runner dlužil 73 zl. a 30 kc. a nemohl dluh splatit, prozradil úkryt těchto věcí veliteli Wolfersdorfovi. Ten všechny ty věci u Klementa našel a zabavil. Runner ho prosil o jejich navrácení a nakonec se s Wolfersdorffem domluvil. Runner vystavil Wolfersdorffovi plnou moc na vymáhání dluhu 1000 zl. od magistrátu v Lokti, který ty peníze dlužil Runnerovi. Za to vrátil Wolfersdorf Runnerovi kalich, 12 obligací, 2 pečetě, urbární registra, knihu dluhů a salva-guardia. Wolfersdorf ale z peněz od magistrátu v Lokti nikdy nic nevymohl.

V červnu 1632 napsal Runner císaři Ferdinandu II. Prosbu o snížení kontribucí, které od něho císař požadoval, protože kvůli Sasům má na domě, kostele i hospodářství veliké škody, odhadem na 1000 zl. Kvůli sasské pohromě a navíc špatné úrodě komtur Runner tak zchudnul, že musel beze všeho majetku z komendy odejít. Utekl se k Františkánům, u kterých také z vyčerpání psychického i fyzického 30.11. 1632 zemřel.

Komendátor Runner si také pravidelně dopisoval se strahovským opatem Kašparem z Questenberku²⁵ (opatem v letech 1627-1640), tyto dopisy ale patrně Stöhr neměl v rukou (nacházejí se ve složce týkající se katolické reformace, viz níže). Questenberk patří mezi významné premonstrátské opaty, zasadil se o navrácení mnoha klášterů zpět řádu, jeho restituční činnost byla potvrzena generálním opatem premonstrátů v roce 1629 jeho jmenováním do funkce generálního prokurátora řádu. Staral se ale nejen o hmotnou obnovu premonstrátského řádu, ale také o jeho obnovu jako duchovního společenství. Duchovní život uvnitř komunity byl totiž narušován tím, že spousta řádových bratří musela vykonávat pastorační službu jako řádoví kněží. Sám Questenberk prohlašoval, že fary jsou zhoubou řádu. Snažil se činnost ve farní správě co nejvíce omezit a určil přísné směrnice, kterými byli

²⁴ Tamtéž (August Leopold STÖHR...), s. 146.

²⁵ Národní archiv ČR, archiv Řádu křižovníků s červenou hvězdou, kart. 1266, fasc. II, č. 15-22.

premonstráti povinni se řídit, pokud museli pastorační funkci vykonávat. Aby i přes tyto překážky upevňoval řádové společenství a měl nad bratřími kontrolu, vedl se všemi členy řádu, pověřenými pastorační službou v odlehlějších částech země, velmi čilou korespondencí. Požadoval včasné odpovědi na své dopisy a sám si dával velmi záležet na tom, aby každého bratra zvlášť v dopise podpořil a napomenul. Jeho nároky kladené na řádové bratry byly vysoké. Questenberk silně pocíťoval odpovědnost za všechny „své syny“ a řídil se podle myšlenky, že živé je třeba raději stokrát napomínat, protože mrtvým již nejsou napomenutí nic platná. Bylo až neuvěřitelné, kolik dopisů musel Questenberk napsat. Sám strahovský konvent se za Questenberkova opatství stal pevným a stabilním celkem, také díky přísnému výběru uchazečů o členství v řádu.

Runnerova korespondence s Questenberkem se zachovala z let 1626 a 1627. S Runnerem se asi strahovský opat setkal v době, kdy prchal přes klášter v Teplé do Bavorska (viz výše). V dopisech si navzájem slibují podporu a Questenberk posiluje Runnera v jeho snaze o nápravu náboženské situace na Chebsku. Vypsaný Questenberkův rukopis a stručnost jeho dopisů dosvědčuje, že hodně svého času věnoval vyřizování korespondence.

5. Kaplan Martin Korndörffer

Stöhr v kapitole pojednávající o luterství odkazuje na křižovnický archiv fasc. I L, č. 1-24²⁶, kde se nacházejí především dokumenty o katolickém kaplanovi kostela sv. Mikuláše v Chebu, Martinu Korndörfferovi. Jen velmi stručně se zmiňuje o jeho osudu a o problémech, které komendátorům způsoboval. Podle přesně citovaného odkazu se podařilo zmíněné písemnosti o kaplanovi dohledat a jeho příběh podrobněji rekonstruovat.

Martin Korndörffer byl chebský rodák, na svět přišel snad někdy ve čtyřicátých letech 16. století. Roku 1563, aby dosáhl kněžského vysvěcení, si vyprosil od města jako beneficium oltář sv. Jakuba v kapli Navštívení Panny Marie. Radní města Chebu, s úmyslem pomoci udržet ve městě katolickou víru, poslal tento závazek biskupovi, který žádosti vyhověl. Podařilo se mu vyprosit kněžské svěcení ještě pro dvě další osoby – pro benefičníka Všech svatých mučedníků ve farním kostele sv. Mikuláše a pro měšťanského syna Leonharda Rittera, který se stal benefičníkem druhého oltáře v kapli Navštívení Panny Marie.²⁷

Martin Korndörffer se stal později knězem ve farním kostele sv. Mikuláše a s ním tam jako kněz působil také Šimon Lochner. Oba ale byli v říjnu roku 1565 z farního kostela

²⁶ Státní okresní archiv v Chebu, K1 328, August Leopold STÖHR, I. Band des Geschichtsbuch der ritterlichen Kreuzordens Comenda in der König Stadt Eger, 1829-1836, s. 154.

²⁷ J. B. LEHNER, Beiträge zur Kirchengeschichte des Egerlandes, in: Jahresbericht des Vereins zur Erforschung der Regensburger Diözesengeschichte no. 12, 1939, s. 105, 106.

vyhnání luterány a katolické mše mohl Korndörffer číst jen v kapli Navštívení Panny Marie, za roční plat 40 zl. Martin Korndörffer tedy napsal stížnost k arcibiskupovi.²⁸ Je datována 12.9. 1566. Martin žaluje, že byl luteránskou radou násilně vyhnán z kostela s odůvodněním, že se tak prý děje na císařovo přání „vyčistit kostel od papeženců“. Jako odstupné slíbila rada oběma kněžům vyplatit každému 100 zlatých. Stížnost ale nebyla nic platná. Chebská delegace za necelý rok přivezla z Prahy od císaře Maxmiliána listinu, která povolovala chebanům užívání augsburské konfese. Katolická menšina ve městě nadále vysílala k císaři stížnosti, a tak císař v listech z let 1569 a 1572 nařizoval, že nikdo nemá rušit práva řezenského biskupa a katolíkům nemá být nijak bráněno v klidném vykonávání pobožností. Město jeho nařízení ale nebylo ochotno respektovat.

Nějakou dobu po svém vyhnání z farního kostela působil Martin jako farář v kapli Navštívení Panny Marie, která byla nyní katolíky užívána namísto farního kostela sv. Mikuláše zabraného luterány.²⁹ Také odtud jej ale nakonec vyhnali. Jeho dvojí vypovězení a stálost v katolické víře udělala dojem na chebské Křižovníky, kteří ho přijali jako svého kaplana. Brzy se o jeho osudu dozvěděl také křižovnický velmistr a zároveň pražský arcibiskup Martin Medek z Mohelnice (nikoli Antonín Brus z Mohelnice, jak chybně uvádí Stöhr v kronice)³⁰. Vydal 15. 11. 1582 nařízení³¹, ve kterém pověřil chebského komendátora, aby zajistil Martinu Korndörfferovi doživotní plat a obživu. Dopis je latinsky a jedna jeho kopie se dochovala. Za zásluhy a věrnost katolické církvi má Korndörffer doživotně dostávat od komendátora jídlo, pití, plat a dřevo.

Kdyby tak arcibiskup Martin Medek věděl, jaké nepříjemnosti tímto blahovlnným krokem následujícím komendátorům v Chebu způsobí! Ze zasloužilého kaplana se totiž časem, možná působením stáří a nemoci, vyklubal kverulant a notorický písař stížností, který se nestyděl své dobrodince očerňovat u arcibiskupa a neustále komendátora i v těžké nouzi urgovat o peníze a dodávky dříví. Díky tomu, že se zachovala část korespondence z let 1610 a hlavně 1612, která tvořila jakýsi trojúhelník kaplan – komendátor – arcibiskup, se můžeme o tomto problematickém vztahu mezi kaplanem a jeho dobrodinci dozvědět více. Do jaké míry bude naše poznání objektivní již asi těžko posoudíme, protože jak listy Korndörfferovy, tak komendátorovy, byly asi dosti citově zbarvené. Fakta ale hovoří spíše pro komendátora, kterým toho času byl Georg Runner.

²⁸ Národní archiv ČR, archiv Řádu křižovníků s červenou hvězdou, kart. 1264, fasc. I, L č. 5.

²⁹ Kaple vznikla ze staré synagogy, přestavěné někdy před r.1468, kdy byl vysvěcen. Kostel byl zbořen v druhé pol. 19. stol. Eva ŠAMÁNKOVÁ, *Cheb*, Praha 1974, s. 80.

³⁰ Státní okresní archiv v Chebu, K1 328, August Leopold STÖHR, I. Band des Geschichtsbuch der ritterlichen Kreuzordens Comenda in der König Stadt Eger, 1829-1836.

³¹ Národní archiv ČR, archiv Řádu křižovníků s červenou hvězdou, kart. 1264, fasc. I, L č. 4.

Pro lepší názornost a snadnější pochopení okolností tohoto kuriózního konfliktu je nutné si uvědomit, jakým těžkým obdobím komendátor Georg Runner procházel. Navíc na komendátora začaly doléhat také problémy materiální, a zaopatření pro kaplana Korndörffera, jak brzy uvidíme, nebyla úplně zanedbatelná položka v rozpočtu komendy.

Co přesně kaplan dostával, se dozvídáme z vyúčtování, které sepsal komendátor Georg Runner v průběhu sporu, v březnu 1612³².

Jeho pravidelný každoroční příjem měl obnášet:

každý kvartál pět zlatých (to znamená za rok 20 zl.)

ročně 4 sáhy dřeva

jídlo a pití a k tomu přiděl mouky

Vyúčtování datované 24.3.1612 je za období od kvartálu Luciae roku 1610, za celý rok 1611 a za první kvartál roku 1612 (Reminiscere):

Peněz za kvartály Reminiscere, Trinitatis, Crucis, Lucia (1611) a Reminiscere (1612) měl dostat dohromady 25 zl. (za každý kvartál 5 zl.).

Mouka za toto období byla kaplanovi odvedena v hodnotě 13 zl. 3,5 kc.

Další různé peníze, které byly odvedeny buď Korndörfferovi, nebo jeho sestře, jeho pacholkovi Thomasovi a k Vánocům jeho šafářovi, dohromady čítají 15 zl. 40 kc.

Za tři vozy dřeva 3 zl.

Tohle všechno sečteno je 31 zl. 43,5 kc. To znamená, že příští kvartál (trinitatis) bude Korndörfferovi strženo z platu 5 zl. (jinými slovy, nedostane nic) a na příště zbývá strhnout mu ještě 1 zl. 43,5 kr.

Z korespondence týkající se sporu Korndörffera s Runnerem se jako nejstarší zachoval dopis pražského arcibiskupa Karla Lamberka chebskému komendátorovi Runnerovi z května 1610³³. Arcibiskup v něm reaguje na Korndörfferovu stížnost, jejíž obsah neznáme. Zřejmě šlo (jako vždy v tomto sporu) o problém, že křižovnický kaplan nedostal včas celý obnos, který mu měl být vyplácen. Arcibiskup tedy v tomto dopise Runnera napomíná, aby se starému a nuznému knězi lépe odvděčil za jeho služby a pomohl mu v jeho nouzi (patrně se Korndörffer nějak zadlužil, zmiňuje se o dluhu za chleba). Rozkazuje jeho pohledávkám vyhovět a usmířit se s ním.

³² Národní archiv ČR, archiv Řádu křižovníků s červenou hvězdou, kart. 1264, fasc. I, L č. 13.

³³ Národní archiv ČR, archiv Řádu křižovníků s červenou hvězdou, kart. 1264, fasc. I, L č. 10.

Odpověď na tento dopis napsal Runner zřejmě hned v roce 1610, šlo ale pouze o koncept³⁴. Skutečně zaslal odpověď až v půli července 1612, kdy původní znění konceptu doplnil o omluvu za zdržení odpovědi³⁵. To způsobili prý markrabštití úředníci a komendátorovy starosti se špitálními statky. Komendátor se u arcibiskupa obhajuje a vysvětluje svou situaci. Samozřejmě uznává rozhodnutí arcibiskupa M. Medka z Mohelnice a snaží se ho dodržovat a co se patří Korndörfferovi dávat. Kaplan dostává jídlo ráno i večer, a to stejně dobré, jako jí sám komendátor. K tomu mu komendátor ještě posílá džbán piva ze špitálního pivovaru. Kromě postních dní mívá na stole pravidelně maso. Ale i o postních dnech někdy maso na stůl dostává, zvláště když je nemocen, protože mu po rybě bývá špatně. Proč si tedy Korndörffer stěžuje, že jsou mu podávána špatná a nedobrá jídla a tvrdý chleba, je Runnerovi nejasné. Na jídlo si ve špitále podle Runnera dosud nikdo nestěžoval, ani čeledě ne. Je to od Korndörffera nevděčnost, takhle falešně komendátora obviňovat a přivádět u arcibiskupa v nemilost. Kdyby se kaplan lépe zamyslel nad tím, co všechno od komendátora i jeho předchůdců již přijal a přijímá, jistě by projevil více vděčnosti. Korndörffer není řádový bratr a dokonce ani nepatří pod pražskou arcidiecézi, ale pod biskupa řezenského, od kterého je také jako kaplan placen. Od městské rady prý dostává ročně 30 zl. Navíc kvůli své nemoci (dně) a svému stáří nemůže už zastávat kostelní úřad (zde celkem na místě vkládá komendátor veršik z bible – kdo nepracuje, ať nejí), takže plat 20 zl. ročně dostává vlastně za nic. To on sám samozřejmě v dopise arcibiskupovi neuvedl. Runner si stěžuje na své finanční zatížení, musí se starat o 36 špitálníků a udržovat v pořádku četné špitální budovy. I přes to, že sám komendátor se nachází ve finanční tísní a je zadlužen, vyplácí Korndörfferovi jeho plat.

Komendátor se zde odvolává na přílohu dopisu, což byl patrně účet, který uvádím výše (str. 23). Protože celková částka, kterou Runner kaplanovi vyplatil, přesáhla částku, která podle práva kaplanovi náleží, nedostal tedy za kvartál Trinitatis žádné peníze. Navíc komendátor tou dobou ani peníze nemá a Korndörffer by mohl mít pro něj trochu porozumění a počkat se svými požadavky do žní. Kaplan se prý očividně nemá natolik špatně, jak arcibiskupovi popisuje. Lze tak soudit z toho, že si pohodlně může vydržovat služebnou. Runner si také stěžuje na nevděčné, neuctivé a troufalé chování kaplana i jeho hubaté služebné, od které si byl nucen vyslechnout mnoho nepřijemného. V post skriptu komendátor arcibiskupa prosí, aby mu poskytl kopii Korndörfferovy stížnosti.

³⁴ Národní archiv ČR, archiv Řádu křižovníků s červenou hvězdou, kart. 1264, fasc. I, L č. 11.

³⁵ Národní archiv ČR, archiv Řádu křižovníků s červenou hvězdou, kart. 1264, fasc. I, L č. 20.

Ještě než poslal Runner arcibiskupovi tuto svoji obhajobu, přicházely mu od jeho kaplana další stížnosti a upomínky. V březnu 1612³⁶ si kaplan Runnerovi stěžuje, že nedostal peníze za kvartál Reminiscere a že mu není dodávána mouka. Žádá alespoň o peníze, protože dluží pekaři za chléb. Odvolává se na jakýsi Runnerův slib, všechny kvartály poctivě vyplácet.

Hned v dubnu toho samého roku³⁷ poslal Korndörffer stížnost koadjutoru Loheliov. V ní si stěžuje na to, že Runner nedbá arcibiskupových nařízení, předkládá mu špatné pokrmy, ačkoli si na to již několikrát stěžoval a nechává ubohého nemocného člověka bez péče, v chudobě a v dluzích. Také prosí koadjutora o zaslání kopie jeho dopisu Runnerovi, protože mu z toho Runner nikdy nedá vědět ani písmenko. Aby měl v ruce důkaz pro budoucí komendátory, chce mít kopii ověřenou.

Na tuhle stížnost zasílá koadjutor Lohelius Runnerovi v červenci roku 1612³⁸ další napomenutí, a to ještě před tím, než k němu dorazila Runnerova obhajoba. Posílá Runnerovi v příloze Korndörfferovu stížnost a výtýká mu, že stále ještě nezjednal nápravu, ačkoli mu už bylo zasláno jedno napomenutí, na které navíc dosud neodpověděl.

Ještě před tím, v červnu toho samého roku, poslal Korndörffer Runnerovi další, tentokrát skutečně neuctivý dopis:

„Přeji jeho milosti dobrý den. Pane komendátore, už uplynul čas letnic a nyní se ukáže, zda splníte to, co jste slíbil, a zda dbáte rozkazu pana arcibiskupa a vyplatíte mi mé peníze, nebo ne. Žádám Vaši písemnou odpověď a chci od Vás obdržet důkladnou zprávu o tom, co hodláte udělat a jak smýšlíte. Déle nemůžu čekat, strpěl jsem již dost dlouhou dobu a už mi to připadá příliš těžké, Bůh se smiluj! Lidé chtějí být vyplaceni a já také. Nechci Vás nějak odírat, žádám jen to, co mi můžete dát. Mouku a peníze.“³⁹

Odpověď arcibiskupa na Runnerovu obhajobu chybí. Následující žádost, kterou koncem srpna 1612⁴⁰ poslal Korndörffer Runnerovi je ale velmi uctivá. O nějakém Runnerovu dluhu vůči kaplanovi zde není ani slovo. Korndörffer žádá zaslání čtvrtletního platu, protože potřebuje splatit dluh. Brzy potom, v září, podepsali Runner s Korndörfferem

³⁶ Národní archiv ČR, archiv Řádu křižovníků s červenou hvězdou, kart. 1264, fasc. I, L č. 12.

³⁷ Národní archiv ČR, archiv Řádu křižovníků s červenou hvězdou, kart. 1264, fasc. I, L č. 17.

³⁸ Národní archiv ČR, archiv Řádu křižovníků s červenou hvězdou, kart. 1264, fasc. I, L č. 18.

³⁹ Národní archiv ČR, archiv Řádu křižovníků s červenou hvězdou, kart. 1264, fasc. I, L č. 16.

⁴⁰ Národní archiv ČR, archiv Řádu křižovníků s červenou hvězdou, kart. 1264, fasc. I, L č. 22.

jakési usmíření a narovnání. Dochoval se koncept této písemnosti⁴¹, který napsal Korndörffer a poslal Runnerovi ke schválení. S jednou malou změnou oba tento dokument podepsali⁴², svědkem jim při tom byl kaplan z ženského kláštera Sv. Kláry, Hans Müller. Runner slíbil dodávat čtvrtletně 5 zl. a ročně 4 sáhy dřeva, tak jako dostával kaplan dříve. Jako starou pohledávku vyplatil Runner kaplanovi ještě půl korce žita. Tím se všechny dluhy vyrovnaly a nadále by mělo být vše v nejlepším pořádku.

Od této chvíle už nejsou dochovány žádné stížnosti. Jenom Korndörfferova žádost o dřevo z listopadu 1612⁴³ a potvrzení o obdržení 5 zl. za kvartál Luciae z poloviny prosince 1612⁴⁴.

6. Obnovení katolické víry v Chebu

Stöhr se v kronice podrobně věnoval pronikání luterství na Chebsko, konfliktům s luterány a protivenstvím, která musela komenda snášet, a patrně nepovažoval za důležité zmínit následnou reformační činnost katolíků v Chebu, které se komenda také aktivně účastnila. Její aktivita nebyla sice zdaleka tak významná jako aktivita nově přichozích jezuitů, ale vzhledem k tomu, že spolu s františkány a dominikány byli křižovníci jedinými zastánci katolické víry v Chebu, arcibiskupství se opíralo také o jejich aktivní pomoc. Ačkoli se, jak brzy uvidíme, nachází v křižovnickém archivu chebské komendy dostatek materiálu ke zmapování postupu katolické reformace na Chebsku (díky tomu, že byl Runner jmenován reformačním komisařem, byl také informován o všech nařízeních a krocích reformačních komisařů a přirozeně i císaře), Stöhr tyto písemnosti přešel prakticky bez povšimnutí. Snad mu v jejich prostudování zabránil nedostatek času, nebo ze svého pohledu považoval reformaci za méně důležitou. Nepostihla komendu stejně bezprostředně a výrazně jako luteránství, které její chod skutečně vážně ohrozilo. Zmíněné dokumenty ovšem určitě k dispozici měl. Aby byl podán ucelený obraz, dovolím si na tomto místě kronikáře poněkud doplnit.

Roku 1628 se císař Ferdinand II. rozhodl také v chebském kraji důsledně provést rekatolizaci. Úkol to nebyl lehký, protože celá městská rada i s purkmistrem a valnou většinou měšťanů byla již téměř půl století luteránská a také téměř všichni obyvatelé Chebska se od r. 1564 hlásili k luteránskému vyznání, které sem přinesli kazatelé hlavně ze sousedního Saska. Po bitvě na Bílé hoře byl jmenován císařským komisařem pro Cheb saský kurfiřt Jan

⁴¹ Národní archiv ČR, archiv Řádu křižovníků s červenou hvězdou, kart. 1264, fasc. I, L č. 23.

⁴² Národní archiv ČR, archiv Řádu křižovníků s červenou hvězdou, kart. 1264, fasc. I, L č. 15.

⁴³ Národní archiv ČR, archiv Řádu křižovníků s červenou hvězdou, kart. 1264, fasc. I, L č. 24.

⁴⁴ Národní archiv ČR, archiv Řádu křižovníků s červenou hvězdou, kart. 1264, fasc. I, L č. 2.

Jindřich. Přislíbil měšťanům, že bude hájit jejich výsady a práva a také svobodné vykonávání evangelického náboženství. Chebané na jeho radu usilovali o to, aby byla jejich stará práva znovu císařem uznána a potvrzena, a tak 14. června 1622 podali žádost královskému místodržícímu, knížeti z Lichtenšteina, a 19. dubna r. 1623 vyslali poselstvo do Prahy. Nakonec získali císařovými patenty z května 1623 a července 1625 potvrzení svých statků, práv a výsad, potvrzení náboženské svobody jim ale uděleno nebylo. Jednání o tom odkládal císař na dobu, kdy osobně přijede do Prahy.

V letech 1624-1626 byla skoro všechna česká města od nekatolíků vyčištěna a reformační komisaři, podporovaní Jezuity, obzvláště p. Lamormainem, požadovali nápravu i v Chebu. Sám císař byl páterem Lamormainem, který osobně Cheb s reformační komisí navštívil, spraven o skutečně bídém stavu katolické církve v tomto městě a okamžitě začal jednat. Cheb se měl stát díky své poloze jakousi hradbou proti zemím nekatolických knížat na západě. Hned v roce 1626 císař nařídil městské radě, aby odprodala bývalou komendu řádu Německých rytířů (dříve správců chebské farnosti) se všemi právy a poplatky, školou a farním kostelem sv. Mikuláše spolu s patronátními právy téměř všech kostelů na Chebsku, Kryštofu Šimonovi z Thunu, členu řádu maltézských rytířů. Tím měl Thun teoreticky převzít správu farností. Téhož roku došel obci přípis českého místodržitelství, že z města musejí odejít všichni kazatelé a pak následovaly dva patenty (1626, 1627), které nařizovaly, aby měšťané i šlechta přijali katolickou víru, nebo se vystěhovali. Chebané ale spoléhali jednak na svá privilegia a pak také na podporu saského kurfiřta Jana Jindřicha, kterého žádali o intervenci. Městská rada dokonce císařské rozkazy vůbec veřejně nevyhlásila. Císař poslal mezitím do města komisi (r. 1627), jejímiž členy byli hrabě Heřman Černín, Jiří Michna z Vacínova a jáchymovský horní hejtman rytíř Kryštof Gradt. Komise opakovala radě královu vůli a ta konečně 14. prosince 1627 předala Thunovi za sumu 55 000 zl. komendu, školu a farní kostel sv. Mikuláše. Současně komise uzavřela ostatní kostely jak ve městě, tak na venkově. Rada ale nadále žádala císaře o shovnění a dokonce stále umožňovala evangelické bohoslužby alespoň ve hřbitovním kostele Nejsvětější Trojice. Pozice luteránů ale stále oslabovala a s pomocí Jana Jindřicha město již nemohlo počítat, jak sám kurfiřt měšťanům sdělil již v září téhož roku.

V květnu 1628 se obrátil pražský arcibiskup, kardinál Arnošt Harrach, na řezenského biskupa Alberta IV., svobodného pána von Törring, s výtkou, že na příkaz císaře Ferdinanda II. se dosud nepodařilo obnovit v Čechách katolictví a je třeba ještě katolickou víru přivést k bývalému rozkvětu, a to všude, kde jen to je možné. Chebsko nesmí zůstat výjimkou, i tady je třeba luteránství vymýt a opět obnovit a náležitě uvést v činnost katolickou církevní

správu. V srpnu oznámil císař biskupovi Albertovi svou vůli a požádal jej, aby přichystal vhodně kvalifikované a příkladné kněze, kteří by udržovali čilý písemný styk s reformační komisí a aby nahradili vyhnané luteránské kazatele. Již 10. září zaslali reformační komisaři své pověření císařem k provedení reformace v chebském kraji biskupovi do Řezna. Brzy na to odcestovali do Chebu, kde měla být měšťanům veřejně oznámena císařova vůle a byla pokárána městská rada, která svéhlavě a neposlušně zanedbávala císařovy náboženské patenty. Jako císařští komisaři v Chebu od 20. září 1628 působili: Sezima hrabě z Vrtby, (císařský a královský komorník a hofmistr královského dvora v Čechách), Pavel Michna hrabě z Vacínova, (cís. a král. Rada), Gottfried Herttel z Leuttersdorffu, (český komorník a hejtman loketského kraje), Bartoloměj Brunner ze Skalné, (královský apelační rada). Církevní správa v chebském kraji se dělila do 8 farností:

1. Dřenice, Hrozňatov a kaplanství Mýtina
2. Ostroh a Mühlbach (dnes Pomezí nad Ohří)
3. Hazlov a Libá
4. Skalná, Lomany, Křižovatka
5. Nebanice u Kynšperka
6. Kopanina, Milhostov a Třebeň
7. Krásná
8. Mýtina

Reformační práce měla začít vypovězením všech protestantských kazatelů, komise proto požadovala z Řezna zbožné a učené kněze, kteří by nahradili luteránské kazatele a přivedli obyvatelstvo ke svatě katolické víře. Komisaři psali biskupovi do Řezna ihned po svém příjezdu do Chebu, v neděli 17. září. Doufali, že zde již potkají řezenské duchovní, ale nebyl tu zatím nikdo. Okamžitě žádali co nejrychleji dostatečné množství kleriků, aby mohli dosadit děkana a další kněze. Mezitím si však museli vystačit alespoň s těmi katolickými knězi, kteří na Chebsku dosud kázali a setrvali při katolické víře. Řezenská konzistoř odpověděla na dopis okamžitě. Do čtrnácti dnů slíbila poslat do Chebu v teologii sběhlého a v jednání s heretiky zkušeného kněze, který by mohl převzít celou chebskou farnost, a další tři učené kazatele.

Svou hlavní povinnost, zasáhnout proti protestantským kazatelům, splnili komisaři i přes tyto počáteční organizační potíže brzy a nekompromisně. Jak sami napsali v dopise

datovaném 20. září⁴⁵, ještě týž večer je za velkého naříkání lidu vyhnali z kraje. Pak rozdělili město na 4 části a do každé dosadili po jednom duchovním. Byli to: jezuita páter Emerich, komendátor křižovníků s červenou hvězdou Georg Runner (v roce 1629 jmenován reformačním komisařem a cenzorem knih), potom jeden dominikán a jeden františkánský kazatel (p. Bonifác Steudel)⁴⁶. Každému duchovnímu byli přiděleni jeden purkmistr a dva radní. Pečlivě se zaznamenalo, kteří z nich jsou ochotni nechat se poučit a podříditi se císařským patentům. Takoví byli zapsáni a jejich seznamy měly být předány k dalšímu uspořádání reformačním komisařům.

Stejným způsobem jako v Chebu komise postupovala také na venkově, v Aši, Ostrohu, Hazlově... Chebskou farnost u sv. Mikuláše převzal vikář ThDr. Jan Troyer. Již v září zahájili se svolením komisařů svou činnost i Jezuité, kteří pak převzali od hraběte Thunna bývalou komendu německých rytířů a správu farního kostela sv. Mikuláše a celé farnosti. Ještě téhož měsíce se zde usadili 4 jezuité, kteří se svolením Jana Troyera počali ve farním kostele kázat.

20. října 1628 poslala reformační komise v Praze komisaři v Chebu, Bartoloměji Brunnerovi, dopis⁴⁷. Kromě toho, že reformátory v Chebu slovy i modlitbou podpořila v jejich prospěšné činnosti, zaslala jim také dva listy instrukcí císaře Ferdinanda, jeden adresovaný radě města, druhý reformačním komisařům.

Ferdinand městskou radu zmíněným dopisem⁴⁸, který byl datován 9. října, pokáral za její neposlušnost a tvrdošijnost. Rada totiž nepublikovala na veřejnosti reformační patent, který jí byl zaslán ke zveřejnění a uposlechnutí a navíc se proti patentu pokusila odvolat. Císař dal měšťanům na vědomí, že se mají jeho rozhodnutí jako poslušní poddaní podrobit a přestoupit ke katolictví. Co reformační komisaři v císařově jménu uplatňují a nařizují, tomu se měšťané pro vlastní dobro musí podříditi.

Ještě předtím, než bylo městské radě doručeno toto císařovo rozhodnutí a rozkaz, vyslali radní opět do Vídně poselstvo, které mělo za úkol získat pro chebské prodloužení lhůty k přestupu na pravou víru až o dva roky. Takovou troufalost vytknul císař chebanům v dalším listu adresovaném radě, z 24. října.⁴⁹ Pozastavuje se nad troufalostí chebské rady něco takového žádat, ačkoli jí bylo již zasláno jasné a konečné císařovo rozhodnutí (viz. dopis z 9.10.). Navíc to stojí město zbytečně vysoké výdaje, financovat takové poselstvo. Za druhé se císaři nelíbí, že obyvatelé zřejmě užívají služeb přesporního kněžstva, přestože je v Chebu

⁴⁵ J. B. LEHNER, Beiträge zur Kirchengeschichte des Egerlandes, in: Jahresbericht des Vereins zur Erforschung der Regensburger Diözesengeschichte no. 12, 1939, s. 131.

⁴⁶ Oba z klášterů v Chebu.

⁴⁷ Národní archiv ČR, archiv Řádu křižovníků s červenou hvězdou, kart. 1266, fasc. III, číslo 2 A.

⁴⁸ Národní archiv ČR, archiv Řádu křižovníků s červenou hvězdou, kart. 1266, fasc. III, číslo 2 C.

⁴⁹ Národní archiv ČR, archiv Řádu křižovníků s červenou hvězdou, kart. 1266, fasc. III, č. 2 D.

již ustanoveno kněžstvo povolanejší. K císaři se totiž doneslo, že jeden měšťan z Chebu, Matyáš Horníček, uzavřel sňatek mimo svou farnost. Za třetí žádá císař hojnější účast na bohoslužbách a kázáních, protože je to jedinečná příležitost k poučení se o věcech víry. Městská rada se obhajovala a omlouvala dopisem císaři z 31. října. Dle císařova rozkazu prý rada přijala reformační nařízení a hodlá ve všem poslouchat komisaře, konkrétně jmenuje Bartoloměje Brunnera. Sami radní si předsevzali jít ostatnímu měšťanstvu příkladem, plnit císařova nařízení a přísně zasahovat proti těm, kdo odmítají nechat se o katolické víře poučit. Co se jejich poselstva k císařskému dvoru týče, obhajují se tím, že císařovo nařízení z 9. října se s poselstvem o několik dní minulo, a tak vlastně došlo k tomu nepříjemnému nedorozumění. Jinými slovy, císař odeslal své konečné rozhodnutí v době, kdy již bylo chebské poselstvo téměř ve Vídni.

Ferdinandův dopis reformační komisi v Chebu, datovaný 13.10.⁵⁰, byl již konkrétnější než nařízení radě. Císař ujistil komisaře, že byl o dosavadním průběhu reformační práce v Chebu dostatečně informován. Protože postup reformační práce již dříve obšírně určil, nyní ho ještě upřesňuje. Stanovil reformační komisi čtrnáctidenní termín, ve kterém by mělo být veškeré měšťanstvo a obyvatelstvo chebského kraje poprvé povoláno k „poučení“. To znamená, že obyvatelé mají být v dostatečné základní míře seznámeni s katolickou věroukou. Po uplynutí prvního termínu se ukáže, do jaké míry budou lidé ochotni se podvolit. O stavu a průběhu reformace mají co nejpodrobněji informovat reformační komisi v Praze. Další termín má trvat maximálně 40 dní, a za tuto dobu se musejí obyvatelé bez výjimky vrátit ke katolické víře. Ferdinand již předem vylučoval možnost prodloužení této lhůty na jeden rok, jak očekával, že budou chebané požadovat. To mimo jiné znamená, že chebské poselstvo, které nakonec žádalo lhůtu prodloužit až o dva roky, dorazilo do Vídně sice kolem 9. října, získalo ale slyšení u císaře až někdy po 13. říjnu.

Reformační komisaři z Prahy se snažili udržovat s komisí v Chebu stálý písemný styk a zajistit si tak přísun informací o průběhu a zdaru jejich práce. Dopis určený „Urozeným, zbožným, k duchovnímu poučení ve městě a kraji chebském zůstaveným komisařům, našim zvláště milým pánům a přátelům“ 21. října⁵¹ je ujišťoval o prospěšnosti a potřebnosti jejich činnosti. Jménem císařovým komisaři z Prahy žádali, aby nezklamali důvěru, kterou do jejich působení císař vkládá, a aby je o veškeré své činnosti a průběhu reformace pilně informovali.

⁵⁰ Národní archiv ČR, archiv Řádu křižovníků s červenou hvězdou, kart. 1266, fasc. III, č. 2 B.

⁵¹ Národní archiv ČR, archiv Řádu křižovníků s červenou hvězdou, kart. 1266, fasc. III, č. 3.

Z události, kterou byli komisaři nuceni řešit, a o které se píše v listu z 2. listopadu 1628⁵², je patrné, že komisi nezaměstnávaly jen otázky bezprostředně se týkající zavádění nové víry. Reformační komisař Brunner, toho času pobývajícím na svém sídle ve Skalné (na chebsku), prosí o radu komtura Runnera, duchovního správce jedné čtvrtiny Chebu (viz výše). Jedná se o případ jakéhosi kovářského pacholka, který přivedl do jiného stavu Brunnerovu poddanou. Oba byli potrestáni uvězněním na tak dlouho, dokud v Brunnerově přítomnosti neslíbí uzavřít sňatek nejbližší neděli v Kynšperku. Jenže pan farář v Kynšperku požaduje, aby snoubenci složili pokutu, a to dokonce nejen kostelu v Kynšperku, ale také ve čtyřech dalších kostelích (nic bližšího se o nich nepíše). Brunner o takovém nebo podobném ustanovení nikdy neslyšel a neznali jej ani nejstarší z jeho poddaných. Nic takového prý nikdy neprobíhalo, pouze byl při sňatku předáván novomanželům doklad. Brunner žádá komendátora Runnera o radu, co má v takovém případě proti Kynšperskému faráři podniknout, aby ti dva mladí lidé nemuseli kromě obyčejného svatebního poplatku složit (celou tu) pokutu. Zároveň odesílá Brunner také informace pro reformační komisi do Prahy.

Komendátor odpověděl obratem 2. listopadu.⁵³ Svého času, když působil jako farář na Svatém Kříži, bral coby svatební poplatek 1 říšský tolar. Jak to ale chodí na Loketsku, kam spadá Kynšperk, to bohužel neví. Bylo by nejlepší, kdyby se Brunner obrátil na loketského děkana, protože on jako chebský komendátor by nerad do těchto věcí zasahoval. Zprávu pro reformační komisi do Prahy Runner projednal i s otcem Emerichem a odeslal ji. Jak byla záležitost s pokutou uloženou dvěma snoubencům vyřešena, se bohužel z dochované korespondence nedozvídáme.

23. listopadu dorazil do Chebu další rozkaz císaře Ferdinanda.⁵⁴ Tentokrát se týkal měšťanů, kteří tvrdošjně trvali na své protestantské víře a nechtěli se obrátit. Ti totiž mohli využít císařova dobrodiní a emigrovat do zahraničí. Musí se ale přísně dohlédnout na to, aby tyto osoby nezanechávaly po sobě nezaplacené dluhy. V takových případech jim nemá být povoleno odvézt s sebou svůj majetek. Císař dále nařizuje, aby z městské školy byli propuštěni nekatoličtí vyučující, kteří tam dosud prý působí, a celá škola má být dále předána do správy členům jezuitského řádu.

Hned po vydání tohoto císařova příkazu dorazily do Chebu opět dva dopisy od reformační komise v Praze s podrobnějšími instrukcemi, jak nařízení plnit. Jeden dopis byl

⁵² Národní archiv ČR, archiv Řádu křižovníků s červenou hvězdou, kart. 1266, fasc. III, č. 5.

⁵³ Národní archiv ČR, archiv Řádu křižovníků s červenou hvězdou, kart. 1266, fasc. III, č. 6.

⁵⁴ Národní archiv ČR, archiv Řádu křižovníků s červenou hvězdou, kart. 1266, fasc. III, č. 7.

adresován zdejší reformační komisi, druhý městské radě.⁵⁵ V obou dopisech se v podstatě jedná o to samé, jen podání je uzpůsobeno adresátovi. Tentokrát je ovšem podrobnější dopis adresován purkmistrovi a městské radě. Za prvé se zde rozebírá otázka převzetí školy členy jezuitského řádu. Komisaři ujišťují radu, že k žádným majetkovým přesunům při přebírání školní výuky Jezuity nedojde. Také jsou upozorňováni, aby v úřadu skutečně nenechávali žádné původní učitele, protože jim již nelze důvěřovat, i když se nyní hlásí ke katolické víře. Tato nedůvěra vůči lidem, kteří ke katolictví konvertovali, byla v té době rozšířena. Premonstráti například ani nechtěli přijímat jako novice chlapce, kteří byli kdysi vyučováni na protestantské škole. Stejnou nedůvěru měli katolíci také ke kazatelům s luteránskou minulostí. Také se věřilo, že smýšlení člověka na celý život nejvíce ovlivní jeho výchova v mládí. Proto velmi záleží na tom, aby byla vedena správně smýšlejícími duchovními.

Za druhé komise opět přesvědčuje radu o potřebnosti a prospěšnosti přijetí katolické víry a žádá ji o podporu reformační činnosti. Je podle ní nutné zasadit se o to, aby se na pravou víru obrátili i ti velmi tvrdošíjní měšťané. Protože podle zkušeností, které reformační komise za dobu svého působení v různých krajích získala, někteří lidé přistupovali k emigraci, aniž by byli podrobně seznámeni s katolickou vírou. Když pak svou chybu rozpoznali, s velikou lítostí se vraceli zpět do vlasti. Je tedy lepší a méně škody způsobí, když budou měšťané skutečně důkladně obeznamováni s věroukou. Podrobnosti o seznamování měšťanů s katolictvím byly v dopise pro reformační komisi v Chebu. Každá osoba má být samostatně přizvána k poučení o víře a k rozhovoru se svým duchovním pastýřem. Za třetí se má rada pomocí výslechů pod přísahou informovat, zda ten, kdo se přeci jen rozhodl k emigraci, skutečně nemá ve městě žádné dluhy a závazky. Všichni takoví dlužníci musejí být sepsáni a seznam odevzdán císařským celníkům.

Přes všechnu snahu se veškerá námaha komise i jezuitů ve většině případů mýjela účinkem. Činnost komise totiž nepodporovala městská rada, která byla nadále luteránská. Do konce roku 1628 přestoupilo ke katolictví jenom 28 měšťanů. Ostatní měšťané navštěvovali evangelické bohoslužby, které pořádali i přes zákaz luterští kazatelé v kostele Nejsvětější Trojice, náležejícím městské obci. Protestanté jej postavili na své náklady r. 1616 před Horní městskou branou, a dokonce nutili i katolické obyvatelstvo, aby na jeho stavbu finančně nebo jinak přispělo.⁵⁶ Na císařův rozkaz ze dne 28. března 1629 bylo měšťanům přísně zakázáno evangelické bohoslužby navštěvovat a městské radě bylo nařízeno, aby propustila všechny

⁵⁵ Národní archiv ČR, archiv Řádu křižovníků s červenou hvězdou, kart. 1266, fasc. III, č. 8 a 9.

⁵⁶ Státní okresní archiv v Chebu, K1 328, August Leopold STÖHR, I. Band des Geschichtsbuch der ritterlichen Kreuzordens Comenda in der König Stadt Eger, 1829-1836.

zbývající luteránské učitele a školy předala prostřednictvím císařského komisaře Gottfrieda Hertla jezuitům. Císařským nařízením ze 3. dubna 1629 byla rozpuštěna luteránská městská rada, která neustále práci komisařů mařila. Měli ji tvořit katoličtí měšťané, ale jejich počet byl natolik nízký, že nakonec byli z rady propuštěni a katolíky nahrazeni jen tři nejtvrdošijnější purkmistři. Ostatní nekatoličtí radní potom přestoupili ke katolictví a v neděli 3. června, o svatodušních svátcích, přijímali v kostele pod jednou způsobou.

Ostatní měšťanstvo ale stále zůstávalo protestantské a jezuitským kazatelům působilo různé nepříjemnosti. Proto musela rada a komise sáhnout k přísnějším prostředkům. Byl důsledně zamezen kontakt protestantů s cizinou, jednotliví měšťané byli zváni před komisi a ti nejurputnější, kteří prohlašovali, že každému, kdo by ke katolické víře přestoupil, rozrazí hlavu, byli vsazeni do vězení. Tak se podařilo do konce roku 1629 přivést ke katolictví 105 měšťanů a do roku 1631 raději emigrovalo do zahraničí 143 chebanů. Emigranti museli zanechat ve městě pátý díl svého jmění, který byl pak odveden královské komoře a ta jej roku 1637 vrátila městu ke splacení obecních dluhů.

V listopadu 1629 odevzdali komisaři řízení reformace městské radě, která již byla katolická, a ta k tomu účelu pověřila zvláštní komisi, zvolenou ze svého středu. Podle císařského rozkazu z 10. prosince 1629 se komise zaměřila na odnímání protestantských knih a trestání těch, kdo se provinili proti dřívějším reformačním nařízením. Tak se konečně povedlo na počátku třicátých let 17. století, s vydatnou pomocí jezuitského řádu, přivést téměř všechno obyvatelstvo Chebska na katolickou víru. Nebylo to ještě vítězství definitivní, s příchodem Sasů na konci roku 1631 a jejich obsazením Chebu byla reformační činnost katolických kněží přerušena. Navrátili se téměř všichni emigranti, včetně bývalého purkmistra Pachelbela a připojili se k nim i bývalí protestanté v Chebu. Jejich zloba se obrátila především proti jezuitům. Ti byli za velikého mrazu vyhnáni z Chebu a utrpěli újmu na zdraví, několik jich dokonce zemřelo. Po vyhnání Sasů z Chebu v červnu 1632 s nimi odešli emigranti již nadobro. Do roku 1635 se horlivým katolíkům a navrátilivším se Jezuitům podařilo obrátit všechny chebany ke katolictví již definitivně.

7. Budovy náležející chebské komendě

Stöhr měl při psaní kroniky k dispozici také latinsky psanou 4 svazkovou účetní knihu (urbář) z roku 1658, nyní se pravděpodobně nacházející v archivu křížovníků pod č. X, kam byly knihy chebské komendy dodatečně zařazeny. Z tohoto dokumentu Stöhr do kroniky přesně opsal všechny poplatky jak naturální, tak peněžní, odvedené komendě z jejich statků roku 1657. Je to seznam abecedně řazených vesnic, ke každé je udaný obilní desátek, peníze,

slepice, husy, sýr, vejce... kteréžto poplatky byly z vesnice odvedeny komendě. Z takového pramenu vytěžil Stöhr pro svou kroniku maximum, přičemž vždy odkazoval na příslušné stránky z této knihy (fol.), takže vše je možno zpětně dohledat.

Komenda je zde obecně označována jako špitál. Kromě pivovaru (viz níže) do jejího majetku patřila v 17. v blízkosti špitálu před lodní branou také zahrada s domkem pro nocležníka, který platil ročně 5 zl. Dům byl ale r. 1631 Sasy poničený a neobyvatelný až do r. 1657. Zahradu využívali špitálníci na trávu pro své krávy. Domek musel být roku 1657 zbořen a jeho místo stejně jako k němu náležející zahradu zabralo rozšiřující se městské opevnění. Komendě dále patřil také statek v Komorním Dvoru se stem jiter polí a u tohoto dvora také louka. Další dvě louky vlastnila komenda mezi vesnicemi Skalka a Cetnov, jednu louku u Dolnice. Komtur Runner vyplatil z majetku Dolního Pelhřimova roku 1610 louku u Sv. Kříže, kterou komenda vlastnila již dříve. Tři malé rybníky vlastnila komenda spolu s dvěma sádkami u Klesti a v Stöhrově době byly pronajaty. Komtur Braunthal zakoupil z vlastních peněz rybník u Horních Dvorů a roku 1663 dvě sádky u Hněvína, kde se ryby chovaly přes zimu. Urbář uvádí také dodávky loje ze dvou jatek, které komenda pobírala minimálně od dob komendátora Runnera až do Stöhrovy doby, sám Stöhr ale píše, že od tohoto zvyku již upustil, protože jeho kvalita prý nebyla dobrá.

Komendě náležely také lesy, jeden u Sv. Kříže a druhý u Skalky, 1,5 míle od Chebu. Od počátku 17. století bylo často předmětem sporu komtura s magistrátem lovné právo na pozemcích komendy. Při se zabývá Stöhr v kronice na několika stránkách⁵⁷. Spor začal 12. 6. 1604 za komendátora Nigrina, když městský myslivec Staubinger v lese u Skalky s vědomím městské rady zastřelil a odnesl do města koloucha. Les ovšem náležel komendě, pro jejíž potřeby zde byli loveni zajíci. Nigrini žaloval Staubingerův postup u městské rady jako porušení svého práva⁵⁸. Protože se podobné události opakovaly, v srpnu 1622 rozkázal cís. místodržící městské radě, aby dále do loveckého práva komendy nezasahovala a její právo přezkoumala. Rada neuposlechla a byla ještě dvakrát upomínána (1622, 1623). V červnu 1623 potvrdil Ferdinand II. práva komendy na lov a za jejich porušení určil pokutu ve výši 30 zl. Spor patrně přesto zůstal nedořešen a znovu se otevřel v druhé polovině 18. století, kdy se dokonce celá ozbrojená a podnapilá skupina městských „pobudů“ i se dvěma stavěcími psy a s nimi jeden člen městské rady, obchodník s obrazy a soukeník, dožadovali vpuštění do obory náležející komendě. Tvrdili, že si ji pronajali od městské rady a zbraněmi vyhrožovali hlídači v oboře. Spor musel řešit c. a k. lovčí komisař a vše dopadlo ve prospěch komendy (nelze si

⁵⁷ Tamtéž (August Leopold STÖHR...), s. 159-162.

⁵⁸ Stöhr odkazuje na kopiář komtura Nigriniho z let 1599-1606. — *opisováno*

pronajmout od města pozemek městu nenáležící) a lov jim byl na pozemcích komendy zakázán.

Komenda Řádu křižovníků s červenou hvězdou spolu se špitálem a kostelem sv. Bartoloměje, do roku 1673 zasvěceném sv. Duchu, byla postavena na pravém břehu řeky Ohře těsně při Mostecké bráně, o kterou se svou východní stěnou opírala. Je datována do 1. čtvrtiny 14. století. Na konci 14. století starý kostel zničil požár, a tak byl Kostel sv. Bartoloměje (vlastně ještě sv. Ducha) za přispění města poprvé přestavěn v roce 1414, hrázdné špitální budovy byly obnoveny v roce 1426. Při přestavbě kostela zedníci maximálně využili staré základy a obvodové zdi. Celou severní stěnu pouze zvýšili a dodnes se v ní zachovaly dobře viditelné arkádové výklenky, které kdysi kostel sv. Ducha spojovaly s malou kaplí vedoucí do špitálu. Nemocní ze špitálu se tak mohli ve dne v noci účastnit modliteb v kostele, což mělo pomoci jejich uzdravování. Do kaple se vstupovalo samostatným vchodem od mostní věže, aby nemocní nemuseli vstupovat do města, a zamezilo se tak pokud možno šíření nákazy. Arkády byly zazděny nejspíše při barokní opravě špitálu v letech 1685-1687. Samotná kaple stála až do požáru r. 1809 a sloužila jako spíží k ukládání zeleniny.

Západní část kostela sv. Bartoloměje až do 19. století hleděla do uzavřeného dvora budov komendy, její východní část navazovala na městskou obvodní zeď s Mosteckou branou. Stavba tak zasahovala do opevnění města, protože v místech, kde stála, probíhala dvojitá hradba. Proto má celá východní stěna kostela nezvyklý tvar – je zlomena do tupého úhlu, což je dáno strategickými důvody, kostel tvořil součást opevnění. O tom svědčí i jednoduchá krychlová forma budovy, stěny hladké bez ozdob a na východní stěně jen úzká okna. Kostel od té doby nebyl nějak významně přestavován, takže se dochoval do dnešních dnů v původní podobě. Uvnitř je dokonce možné ještě dnes spatřit fragmenty gotických maleb, pořízených před návštěvou Jiřího z Poděbrad.

V roce 1347 byla k severní stěně sv. Ducha přičleněna kaple sv. Václava z nadace měšťana Mikuláše Walthera z Hofu. Jeho náhrobek byl v roce 1915 nalezen ve farním kostele sv. Mikuláše a poté přenesen do kostela sv. Bartoloměje. Kaple sv. Václava stála na prvním dvoře komendy. O něm bylo již výše psáno v souvislosti s komendátorem Runnerem. Jednalo se o místo bývalého hřbitova, kvůli kterému se vedly spory, zda náleží komendě, nebo městu. Dodnes není tento problém objasněn. Podle kaple sv. Václava křižovníci nějaký čas jmenovali svou komendu „Commendam ad S. Wenceslaum“, nebo „Commendam ad S. Bartholomaeum et Wanceslaum“, což se ale brzy přestalo používat a přednost dostalo označení po větším kostele sv. Bartoloměje. Dvojí označení komendy bylo používáno znovu od 19. století. Podle

popisů ze 17. století vypadala kaple stará a pustá, okna bez výplní. Sloužila jako skladiště sudů a dříví, když bylo potřeba, leželi zde také nemocní, pro které se již nenašlo místo ve špitále. Komendátor Braunthal ji nechal r. 1660 vyklidit, vymalovat a upravit, pořídil nový oltář a duchovní mohli vykonávat bohoslužby zde, na lepším místě než v tenkrát zchátralém kostele sv. Bartoloměje. V kapli také nechal zřídit pro sebe a své nástupce hrobku a byl sem r. 1670 pochován. Tehdy ještě kaple neměla žádnou věžičku. Věžičkou a dvěma zvony byla kaple opatřena až po požáru r. 1809. Původní podlaha kaple ležela ve stejné úrovni jako dlažba dvora a byla vystavena povodním, proto ji nechal komendátor Kraus počátkem 19. století zvýšit.⁵⁹

Špitál s kaplí sv. Václava se pak přestavoval v letech 1685-87, komenda až v roce 1695. Kostel sv. Bartoloměje zřejmě nebyl od roku 1414 až do r. 1685 nijak opravován. Komtur Vít Etlér jej popisuje jako „non tantum vetustam sed plane sordidam“ (ne tak starý, ale úplně špinavý). Dle dobových svědectví byl kostel opravdu velmi zpustlý, úplně černý, poničený. Vevnitř pod chórem prý služebné ze špitálu skladovaly staré bedny a almáry.⁶⁰ Opraven byl na náklady města r. 1685. Purkmistr do něho pořídil nové lavice, tehdejší ředitel Jan Kryštof Bauscher z Podhradí daroval kostelu nový oltářní obraz sv. Bartoloměje a komendátor Antonín Helm pořídil černý kříž s 5 Kristovými ranami. Jako v každém jiném kostele, i v Bartoloměji byly hroby některých komendátorů nebo donátorů. O náhrobku Sebastiana Horna a Václava z Mohelnice je psáno výše v souvislosti s komendátorem Henricim. Kromě tohoto náhrobku popsal Leopold Stöhr ještě některé další. Jeden náhrobek s erbem a datem úmrtí 1386 se prý nacházel u paty oltáře Panny Marie a zakrýval kosti Mikuláše Waltera. Další náhrobek, pod stupni na kazatelnu, patřil rodině Schröttl a nesl jméno Bartoloměj Schrotel s letopočtem 1424. U tzv. Černého oltáře ležel také náhrobní kámen, ale nápis na něm již nebyl čitelný.⁶¹

V roce 1809 zachvátil celou komendu i kostel a kapli požár. Komendátor Vincent Kraus dal ihned kostel sv. Bartoloměje a kapli sv. Václava opravit, kaple obdržela novou kupolovitou věžičku. Špitál, který byl zničen zcela, znovu vystavěl v klasicistním stylu V. Prökl v roce 1828. Malá kaple vedoucí původně arkádami do sv. Bartoloměje byla zbořena. Bombardování nádraží a viaduktu v r. 1945 poškodilo kostel i s kaplí sv. Václava. Sv. Bartoloměje se podařilo naštěstí ještě zrestaurovat, kapli sv. Václava a budovu špitálu již nikoli.

⁵⁹ Státní okresní archiv v Chebu, K1 328, August Leopold STÖHR, I. Band des Geschichtsbuch der ritterlichen Kreuzordens Comenda in der König Stadt Eger, 1829-1836, s. 135 – 137.

⁶⁰ Tamtéž (August Leopold STÖHR...), s. 120.

⁶¹ Tamtéž (August Leopold STÖHR...), s. 133.

Ke komendě patřil také pivovar. Nacházel se u špitálních budov v dnešní Křižovnické ulici. Stál na pozemku, který daroval křižovníkům Albert Kollefreund roku 1300. Roku 1357 zde bylo vařeno pivo pro chudé. Další zmínka o pivovaru pochází z roku 1375. Tenkrát darovalo město Cheb Křižovníkům čtyři vesnice ležící nad Aší – Wildenau, Lautenbach, Reichenbach a Schönlind (Krásná Lípa). Komendátor se tím mimo jiné zavázal k povinnosti dodávat každému obročníkovi v těchto vesnicích denně 15 mázů piva, na svátek sv. Bartoloměje dokonce 20 mázů. Tato povinnost platila až do roku 1805, kdy přestaly být vesnice majetkem komendy. Minimálně od 17. století vařili v křižovnickém pivovaru také chebští měšťané, kteří za to platili komendě nějaký poplatek. Komenda tak vydělala ročně od 26 do 30 zl. V urbáři je k roku 1657 uveden poplatek za vaření 40 krejcarů a povinnost odevzdávat vědro řidšího piva špitálníkům.⁶² V pivovaru se vařilo až do požáru roku 1809, který budovu pivovaru zcela zničil, ale časem jej Křižovníci znovu obnovili.⁶³

Závěr

Pro úplné a objektivní zhodnocení výpovědní hodnoty kroniky komendátore Stöhra by bylo nutné opravdu důsledně dohledat každý dokument, na který se ve své práci odvolává. To by však byla práce velmi zdlouhavá a náročná, vyžadující více času a zkušeností. Zvláště obtížné je dobové německy psané dokumenty správně přeložit a mnohdy také přečíst. Přesto si myslím, že i takový malý pohled do některých kronikářem použitých pramenů může prozradit mnohé o metodách a hodnotě jeho práce. Stöhr měl pro svou kroniku všechny dokumenty pohotově k ruce a mohl také uplatnit své zkušenosti získané pořádáním archivu karlovarského. V některých pasážích knihy, týkajících se klášterních budov, čerpal informace z kroniky města Chebu význačného kronikáře, sběratele a lékaře, posledního chebského kata, Karla Husa (1761-1838), ze které převzal do své práce některá vyobrazení.

Stöhrova kronika byla někdy až překvapivě objektivní, například co se týče některých sporných majetkových otázek. Nikterak se nezdráhal napsat, že malý pozemek za kostelem, o který se křižovníci dlouho soudili s městem a spor nebyl nikdy úplně dořešen, možná opravdu patří městu a proto by nebylo dobré v budoucnu do tohoto sporu opět vstupovat. Žádná zásadní pochybení nebo zkreslení událostí se nepodařilo v kronice objevit. Stöhr ani neupadal při popisování života některých komendátorů do jakési hagiografie, což se nedá říci o

⁶² Tamtéž (August Leopold STÖHR...), s. 22.

⁶³ Tamtéž (August Leopold STÖHR...), s. 170.

některých autorech životopisných prací z doby pozdější. Domnívám se, že jde o kroniku velmi hodnotnou a je možné z ní čerpat základní informace o chebské komendě.

Přehled použitých pramenů a literatury

LITERATURA

BARTUNĚK, V.: Karel z Lamberka, pražský arcibiskup, in: Časopis Společnosti přátel starožitností českých 51-53, 1943-1945, s. 174-214.

BECKOVSKÝ, J., ed. REZEK, A.: Poselkyně starých příběhův českých, Praha 1879.

♣ BĚLOHLÁVEK, V.: Dějiny českých křižovníků s červenou hvězdou, díl I., Praha 1930.

BĚLOHLÁVEK, V.: Kniha památní na sedmisetleté založení českých křižovníků s červenou hvězdou (1233-1933), Praha 1933.

♣ BERGMANN, K.: Überblick über die Geschichte des reitterlichen Kreuzherrenordens mit dem roten Stern, in: Adler, 1983.

BÍLEK, T.V.: Reformace katolická neboli obnovení katolictví po Bílé Hoře, Praha 1892.

BOROVÝ, K.: Antonín Brus z Mohelnice, arcibiskup pražský, Praha 1873.

BOROVÝ, K.: Martin Medek, arcibiskup pražský, Praha 1870.

♣ BUBEN, M.: Rytířský řád křižovníků s červenou hvězdou, Praha 1996.

CVRČEK, J.: Antonín Brus z Mohelnice, in: ČČH 2, Praha 1896, s. 30-39, 134.

ČAPEK, R.: Komenda v Chebu, in: Od Karlova Mostu, r. II., Praha 1929, s. 139-142.

ČERMÁK, D.: Premonstráti v Čechách a na Moravě, Praha 1877, s. 59-66.

♣ ČORNEJOVÁ, I.: Úloha církevních řádů při pobělohorské rekatolizaci, Praha 2003.

HOLUBÁŘ, G.: Jan Lohel, arcibiskup pražský, in: Blahověst 2, Praha 1855, s. 17-22.

HREJSA, F.: Česká konfese, její vznik, podstata a dějiny, in: Rozpravy čes. akad. Tř. I, č. 46, Praha 1912.

HREJSA, F.: Dějiny křesťanství v Československu, V., VI., Praha 1948-1950.

JIREČEK, J.: Doplnky k životopisu pražského arcibiskupa Antonína Brusa z Mohelnice, in: ČČH 57, Praha 1883, s. 603-605.

KADLEC, J.: Přehled českých církevních dějin, sv. 1-2, Praha 1991.

♣ KADLEC, J.: Rekatolizace v Čechách, in: pražské arcibiskupství (1344-1994), Praha 1994, s. 129-149.

KADLEC, J.: Tisíc let pražského arcibiskupství (973-1973), Praha 1973.

♣ KÖHLER, J.: Aus der Geschichte des ritterl. Ordens der Kreuzherrn m. d. r. Sterne, in: Egerer Jahrbuch, Kalendar für das Egerland und seine Freunde, Eger 1909, s. 154-170.

KÖHLER, J.: Vom Untertanenverbannde der Kreuzherrn in Eger, in: Egerer Jahrbuch, Kalendar für das Egerland und seine Freunde, Eger 1907, s. 114-117.

KRÁSL, F.: Arnošt hrabě Harrach, historicko-kritické vypsání náboženských poměrů v Čechách 1623-1667, Praha 1886.

LEHNER, J.B.: Beiträge zur Kirchengeschichte des Egerlandes, in: Jahresbericht des Vereins zur Erforschung der Regensburger Diözesengeschichte no. 12, 1939, s. 79-211.

MARAT, P. F. X.: Postulace křižovnických velmistrů, in: ČČH I, Praha 1895, s. 416.

ONDRÁČEK, V.: Bl. Jan Lohel, Olomouc 1938, s. 59-66.

PEŘINKA, F.V.: Počátky proboštví křižovníků s červenou hvězdou na Hradišti u Znojma, in: Sborník historického kroužku, č. 1 ročník II., Praha 1901, s. 91-101.

PODLAHA, A.: Z prvních let činnosti arcibiskupa pražského Zbyňka Berky z Dubé, SHK (1905), s. 1.

POŠMOURNÝ, J.: Deník křižovnického velmistra Jiřího Ignáce Pospíchala (z let 1662-1696), Praha 1932.

ŘEHÁK, K.K.: Joannes Lohelius, arcibiskup pražský, in: Ve službách královny 4 (1911), s. 48-50.

SÁDLO, V.: Klášter křižovníků s červenou hvězdou v Praze, in: Památky archeologické (skupina historická), Praha 1933, s. 33-46.

SAKAŘ, J.: Nové klášterní budovy Rytířského řádu křižovníků s červenou hvězdou v Praze, zvláštní otisk Architektonického obzoru roč. XII., 1913.

SKÝBOVÁ, A.: Obnovení pražského arcibiskupství, Antonín Brus z Mohelnice a koncil tridentský, in: Pražské arcibiskupství 1344-1994, Praha 1994, s. 114-128.

STEINLEIN, S.: Maria Kulm – Poutní kostel svatě Máří, Regensburg 1994.

ŠAMÁNKOVÁ, E.: Cheb, Praha 1974.

TICHÝ, J.: Jan Lohelius, in: Růže dominikánská č. 19, Praha 1905, s. 166-199.

TOMEK, V.V.: O počátcích řádu křižovnického s červenou hvězdou v Čechách, in: Památky archeologické a místopisné, s. 210-213, Praha 1855, s. 210-213.

VACEK, F.: Diecéšní synoda pražská z roku 1605, in: SHK (1896) 5, s. 25-44.

VACEK, F.: Relace arcibiskupa Martina Medka o stavu pražské diecéze z r. 1589, in: ČKD 49 (1908), s. 317-324.

PRAMENY

Státní okresní archiv v Chebu, K1 328, August Leopold STÖHR, I. Band des Geschichtsbuch der ritterlichen Kreuzordens Comenda in der König Stadt Eger, 1829-1836.

Národní archiv ČR, archiv Řádu křižovníků s červenou hvězdou, kart. 1266, fasc. III, č. 2 (A, B, C, D), 3, 5, 6, 7, 8, 9, 15-22.

Národní archiv ČR, archiv Řádu křižovníků s červenou hvězdou, kart. 1264, fasc. I, L č. 2, 4, 5, 10, 11, 12, 13, 15, 16, 17, 18, 20, 22, 23, 24.

Přílohy

- Příloha č. 1: Stížnost kaplana Mikuláše Korndörffera. Národní archiv ČR, archiv Řádu křižovníků s červenou hvězdou, kart. 1264, fasc. I, L č. 12.
- Příloha č. 2: Dopis Kašpara z Questenberku Runnerovi. Národní archiv ČR, archiv Řádu křižovníků s červenou hvězdou, kart. 1266, fasc. II, č. 15.
- Příloha č. 3: Kresba křižovnické komendy v Chebu podle kroniky Karla Hussa. Státní okresní archiv v Chebu, K1 328, August Leopold STÖHR, I. Band des Geschichtsbuch der ritterlichen Kreuzordens Comenda in der König Stadt Eger, 1829-1836.
- Příloha č. 4: Stránka z kroniky se Stöhrovým plánkem budov komendy. Státní okresní archiv v Chebu, K1 328, August Leopold STÖHR, I. Band des Geschichtsbuch der ritterlichen Kreuzordens Comenda in der König Stadt Eger, 1829-1836, s. 80.
- Příloha č. 5: Dopis reformačních komisařů z Prahy komisi v Chebu, 21.10.1628. Národní archiv ČR, archiv Řádu křižovníků s červenou hvězdou, kart. 1266, fasc. III, č. 3.
- Příloha č. 6: Pozůstatky arkád v severní stěně kostela sv. Bartoloměje. Fotografie autora.
- Příloha č. 7: Pohled na komendu ze severu. Fotografie autora.
- Příloha č. 8: Kostel sv. Bartoloměje, pohled z jihu. Fotografie autora.
- Příloha č. 9: Kostel sv. Bartoloměje a kaple sv. Václava, fotografie z roku 1932. Státní okresní archiv v Chebu, K1 328, II. Band des Geschichtsbuch der ritterlichen Kreuzordens Comenda in der König Stadt Eger.
- Příloha č. 10: Kaple sv. Václava, fotografie z roku 1932. Státní okresní archiv v Chebu, K1 328, II. Band des Geschichtsbuch der ritterlichen Kreuzordens Comenda in der König Stadt Eger.

Ich binf, 22. ein jhrten freyem tag, Herwir dene hochgelobte Jhr C^{er}
Jahr quartal Reminiscere. Ist sine phre. Vndt in mir in Ain Roem. C. Anang,
sehen ichs vill vndt auffwends auß gresser noch gering vndt vire schiffig
begreut vndt demütigt gebethen, in ich geben, wöthet vndt mir so tanly vndt
vndt abfagt vndt abfagt, so golt mir golt, vndt zalt mich isgt das
malt auß. Ich bin dem jhrten. 2. fl. vndt. 20. fl. sine brodt, fultig, der soll
vndt vill behalt sein, se vill mir sonst nimmte Sorgen, wo soll ich den
armen Anijel sein? Wo soll ichs dem wöthet, vndt in mich in nicht mehr,
Wäre Roem noch golt, vndt ichs zint vor golt, geben wöthet. In salt mich
in dinc nure Kinsten, vor dinc zint gewasien, zint gesselt, ic wöthet mich alle
quartal auß zallen, wöthet ich lude, salt ich den gessen oder vint ich, vndt
solche nure zint say gefalten, das wist ic. Quia promissa sunt ser uerba.
Ich soll vndt mich begalten, die grosse löyhe, nach in foderth, teingt vndt zint
mich dinc, die löyhe beuöthet mich am fuis, die spinst oder fwerdt, lude vill
vndt mich am fuis, vndt fuisicht mich fuis. 22.

Příloha č. 1

Příloha č. 3

Příloha č. 6

Příloha č. 7

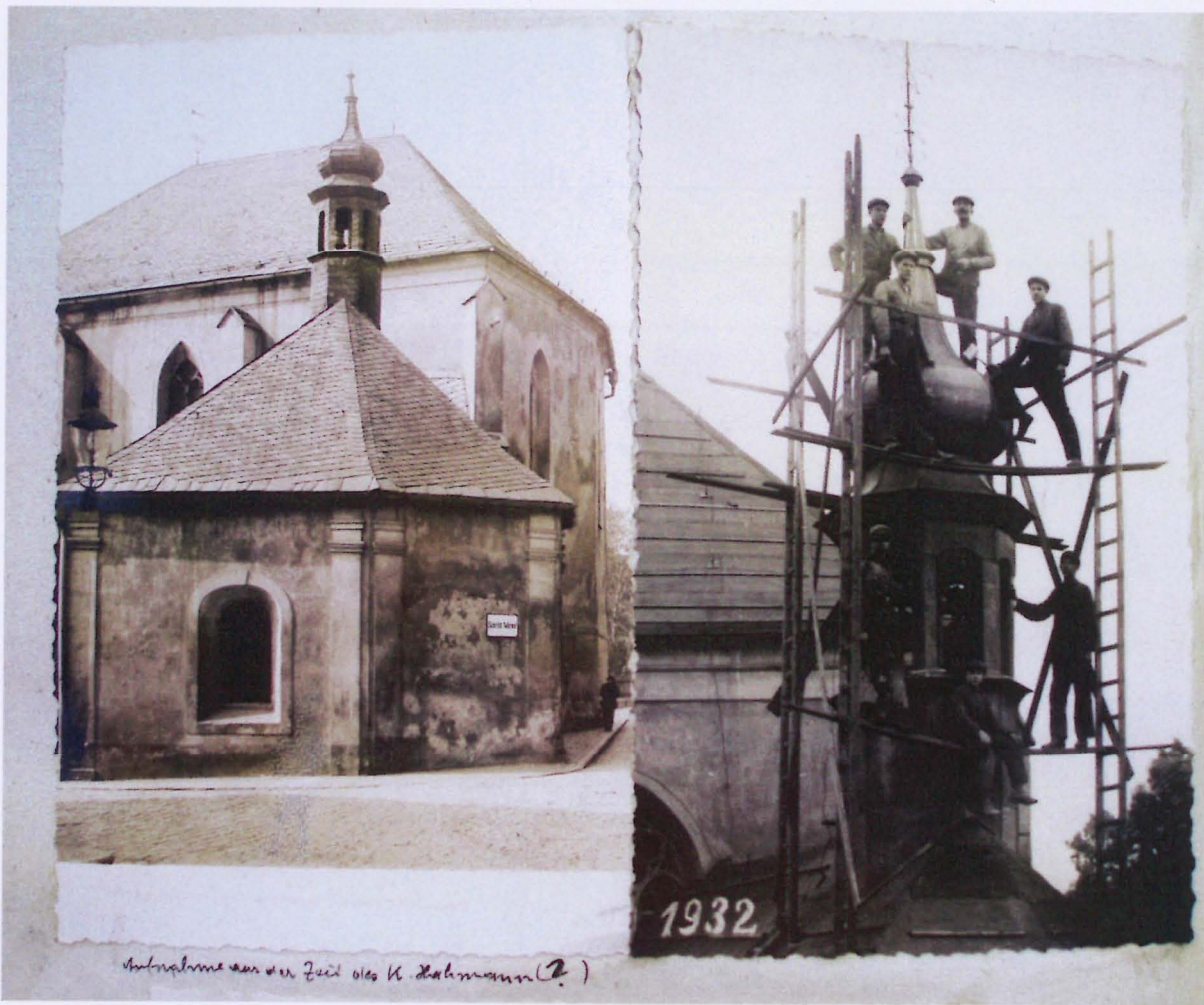
Příloha č. 8

Aufnahme aus der Zeit des K. Holmann (?)

1932.

Příloha č. 9

Příloha č. 10